

1048 (31)

15-16E. Motubatsi K34/120 ^{1/45} ^b/_c

<u>KGAOGANYŌ</u>	<u>B O G A R E / B O T S Ō N Ō</u>	<u>LEFLAKALA</u>
949	Lehutšho le kaaka legōnōnō	2448-2451
950	Naa legōnōnō ka tlhathollō ke'ng?	2452-2453
951	Seriti, hlaga le tema hlakana!	2454-2456
952	Ke bafe ba sa swanelago go ya ntweng?	2457-2460
953	Leloko ge le sa ratêgê tšeanwe, ge e be e le ka baka la eng?	2461-2463
954	Go feta nakō e kaye tshepedišo ya nyalanō?	2467-2471
955	A motho mang le mang, a ka ba le tokêlō go dilo tša lapa ka moka, gomme a rekanya a fana ka tšona ka mo a ratago?	2472-2473
956	Go šala le bo-rangwane ke molahlêgō	2474-2475
957	Boemedi bja bana ba lapa la mohu le leruo..	2476
958	Ke sefe sešma sa boreledi, sa go ja tša batho?	2477-2478
959	A mōkgōmana a ka tlošwa bokgōmaneng e le ka baka lang?	2479-2481
960	A monna o na le boikarabêlê bofe go molato o dirilwego ke ba lapa la gagwê?	2482
961	Installation of Chief M.E. Mogašwa	2483-2486
962	Malapa a basadi a agiwa bjang go latelana ka bogolo?	2487-2488
963	A diruiwa tše dingwe ga e be tša motho di laolwa ke yēna a noši?	2489-2490
964	A mosadi a ka dira diruiwa tše a filwego ke rragwê ka go rata, goba a itiretšego tšona ka bongaka?	2491-2492
965	Ge monna a gōnōnwa gore mosadi wa gagwê o letšwe, a direng?	2496-2497
966	Banna ba diraang gore ba kgōnê go dira bootswa ba sa swarwe?	2498-2499
		/..... 2500

<u>KGAOGANYO</u>	<u>B O T S E N O</u>	<u>LETAKALA</u>
967	A batswadi ba bangwe ba dumêla gore barwedi ba bona ba lalwe, gore ba ruwe ka ditshegyêgêlô tše lefewago?	2500-2502
968	A monna o na le boikarabêlô tshenyong ye dirilwego ke diruiwa tša gagwê?	2503-2504
969	Ge mositsana a imiŋitšwe , a senya goba a bêlêga ngwana a betoga a hwile, go lefišwa ditshegyêgelo dife?	2505-2506
970	A motho yo e lego lehodu e le wa moloko, a ka bagwa ke wabô?	2507-2508
971	Ngwana yo o tlo ja ntaa, a šeeba ka letlaee	2509-2511
972	Mokgwa wa tlwaêlô ga go hlasêlwa ke ofe? ..	2512-2513
973	A diraa ka moka di a alafiwa pelega ge di ya direng?	2514-2515
974	A e be e le setlwaêlô go ikagêla dibô kaye, maina (a) tšona?	2516-2517
975	A go na (le) felo ga polokêlô ya dijô, di bolokêlwa ntwâ?	2518-2519
976	Naa ke'ng sehlôla-ntwa magareng a setšhaba?	2520-2522
977	Naa batho ba aga metse ya bona, ba dula ba itukišetša ntwâ?	2523-2524
978	Sešupô ke'ng sa go tiiša gore go lwa go fedile?	2525-2527
979	Tlhôkwa di leetše, phatane ga e kgaole, medimo e laale	2528-2529
980	Naa mofenywa ge a ka butšhuloga, mofenyi a re'ng?	2530
981	A kgoši e ka laêla dilo tše e sego makgwa ya setšhaba?	2531-2536
	/.....	2537

KGAOGANYOB O T S W A N ALETFLAKALA

- 982 Ge kgarebe ya sa nyalwago (e) ima, meloko
ya yona e dira eng? 2537-2538
- 983 A kgopolo ya go tšwetša molato pele, e
hlagišwa neng, goba ka morago ga kahlolo?.. 2539-2541
-

1048

2448

K34/120

4

Kgaoganyō 949 (Serp I)

Lehutšho le kaaka legōnōnō!

Seēma sa mogologolo wa bogologolo bja bagologolo go bagologolo, a re:

"Yēna yo o tlo re khutšhiša
Mediro ya rena le ditapišego
tša matsōgō a rena
tše di tšwago lefaseng le
le Jehofa a le rogilego'.

Ka ngwaga wa 1904, temana ye e badilwe ke kgoši Michael Mašupjwe Dinkwanyane Sekwati, selebaneng sa magagabō, e be e le legōnōnō gomme kgopolo ya gagwē e tletše lekhutšho, gore ngwana yo wa rangwana'akē, mohlomong a ka tlaa a hlabišetša motse woo wa bo-rra-wešu seetša sa thuto(education).

Ka ye mengwaga, 1905-'6, ke phela mmōgō le bakgōmana baa: Mna. Jakobo Sehlake le Mna. Reeki Makgalemele; banna (ba) e be e le batsebagala le badiriši go kgoši ka mahlakoreng ka moka pušong ya gagwē mo Mašišing(Lydenburg). Seēma se ka godingwana, se rwele nkatana yewo ka gare ga yōna, ga go tsebagale gore a ke semōtwane goba bogōbō bja kgēlēlē, eupja tabakgolo re na le kholofēlē gore pula ga e ka se re gomēlē kudu, re ka hwetša punō e kgolo.

2449

Molaetšo šoo: tšhathollō ššš: Lehutšho le na le mohola, sa gane selo ka legōnōnō, diša sefe le sefe ka maahlo, sa akgofēlē go gana o se wa bona, ka gore, le yēna mogologolo yo, o re: 'Re tlo re ga re re ke dipitsi ra bōna mebala ya tšōna'. Mehleng yeno lehutšho la Phaahle a Phaahle a Phaahle a Bauba, o bone ka mahlo mohlaang wola a nyadiša morwaye mellotima mmago-Bapedi, Thorometšane wa boraro go selete sa

Dinkwanyane yo a tsebjago Senatla-Mogale-Sekgotleledi-tumelong. Naa e ka ba mang yo a ka lebalago mokgodi a tsela mokgōmana Johannes Dinkwanyane Sekwati Thulare?

Phetolo e re: Ga a gōna! Ka tikologo ya Sekhukhaneland, bjalege, lehutšho la morwaye, go moruti Edward M.E. Motubatsi, lōna e ka ba mang yo a ka phegago mohlolo le moholo wo a diretšego dikgōši tšhe: Sekhukhane II le Kgoloko Kgolane, ka go kōpanya setšhaba, le go thunkanya boune le bokatela? Naa e ka ba mang yo a ganago gore seetša sa thuto (education) ga se ya bōnngōla Mohlaletse? Naa o na le tsebō gore moruti Motubatsi o be a filo ethškgga ka mokgōma Kgagudi Morwanotšhe Sekhukhane le kgošikgolo le mmago-Bapedi, Thorometšane II, ka moka Marota ba re: o tlile go re senyetša baana?

2450

Lemoga: ge Marota a belašla ka go senyetšwa baana, ba be ba era kōma; bjalege, ke ge senatla Edward - Ramaube a dilēpā, a gatiša pampiri (pamphlet) yewe ya romšlwa go bohle, ka botlalo mo tikologong ye, go fihlšla Barberton, go batsebalegi Babašweu le Babaso, gomme lege dikarabo di hlōkafetše, eupja Major D.R. Hunt, e sa le komosasa ya mo ga Sekhukhane, yāna a fetola, a re: 'Bapedi bad teachings kōma'. Ke bohe, ga e le lebollo lōna ke kwana nago, ke mokgwa wa kgale (traditional) wa Sejooda, gomme ditšhaba tšhe dintšhi di sa o kgomaretše, bjalekage o di boletše ka mabapi le kutu ya lōna e lego Beibele e kgēthwa.

Mahleng yekhwe ga e be banna ba mephathō ye ba ka be ba sa phela: (1) Makgalwa, (2) Mankwe, (3) Matuba a Lepōō, (4) Mangana a kgošana Phathudi, (5) Dihlwantswaneng tša kgošana Kgagudi Morwanotšhe Sekhukhane, naa ba be ba tlo

fetola Bauba ba reng, ge Mohlaletse 'Higher Primary School' e rakaletše diferong, godimo ga mabitla a Magadimane le Bavenda le Baroka ba ga Sekōrōrō le Matjie a go šala mola go iwa Seokodibeng - Mphanama - Moenong! (Go iwa Moenong Seokodibeng Mphanama).

Fatho re na le lehutšho, gomme mongwe e be botse, gantšhi gomme mongwe e be manyamiša; legōnōnō le lōna le fo diragala bjalo. Gomme ka mehla, mang le mang, o na le lehutšho go sefe le sefe a se dirago gore e be mahlatse, go etša ge re ile ka kuwa Tšaate lebitleng la Morēna-wa-Khutšo - kgoši Sekwati I - goo kgopela phoka goba pula e tlotlōrēgē.

2451

Legōnōnō ka mehla, ke megopolōlō ya tlhokiša mahlatse, kgōnōnō e patagane le madimabe. Motho mang le mang, a se ke a gōnōnēla ngwanabō, eupja a mo hutšetše go lokēlwa. Kgoši Sekhukhune I o itše: '... ka mo Tswakō ntwā ke ya gōnōnwa, mna se-šišimale sa morwedi a Mphake, ke šišimetše ke etša leswaka(lefsaaka)'. Naa o be a lemoša le tšhupagalō ya eng? O be a era bokgema.

Bagologolo ga ba be ba laēlana le bo-ngwanabo-bona, ba be ba fele ba re: 'Sepela ga botse - a phatane e kgaole, medimo e rōbalō'; ke lehutšo - goriano go ngwaneno goba moētšela wa lapa la gago. Bjaloge, re ka lekantšha कांग ka malebana le lentšu le, lehutšo, ka segagešu, Sepedi, rena Marota goba Babinanoko ya Mohlaka Marōlō? Aowa, ga se ba re botša bona digolokwane tša Tšaate. Naa lebaka i bile'ng ge ba sa le botše?

Ke gore mang le mang, o na le lehutšho la gore, mothepa wo waka o tlo bēlēga bana, gomme ba tlaa ba mpoloka ge (ke) phela goba ke hwile. Gomme lehutšho lewo la gago, le go ngwana yewo, le wa banna ba geno, bjalekage bana le bona ba

na le lehutšho go batswadi ba bona; gomme kgoši le yêna
e na le lehutšho botse setšhabeng sa gagwê ka mehla yohle.

Naa legônônô ka tlhathollô ke eng?

Lentšû le, legônônô, le ganwa dikgorong ka moka tša
Marota, ge melato e patlilwe, gomme basekišane ba phinkgišana,
dihlatse di butšhišwa go neêla kgôrô se e lego therešo,
gomme ge hlatse goba dihlatse di se na therešo magareng a
basekišane, go kwalagala phetolo tša legônônô. Hlatse goba
dihlatse tše bjalo di rakiwa tshekong le go rwešwa molato
wa legônônêlô; godimo ga hlatse goba yêna mmigi-molato.

Legônônô:

a) Monna o gônônwa mosadi wa gagwê bootswa, gomme ga a
na bohlatse mo pele ga kahlolo.

b) Pheladi o gônônêla Hunadi a utswitše morogo tšhemong
ya gagwê, gomme ga a na bohlatse mola borrawešu ba re: lehođu
le swarwa ka morwalo.

c) Mokgômana Seaparô Malapane o timêlêlwa ke putšaane
ya sewewane, gomme o gônônêla mokgômana Rantobeng gore o e
utswitše, bjale go hlokêga bohlatse.

d) Mokgômana Majaditšhukudu o hwêlwa ke mamoratwe,
bjale o gônônêla wa mogaditšong gore o loilwe ke yêna - ga
go bohlatse; kganthe a ka be a i^{le} a senya hlêgêrê; kgôrô
ye e ke ke ya go ahlolêla ka legônônô la gago. Lehono o ka
be o kgukile legafa lewo ka maraala gomme (la) tlemilwe mo
kgorong, o sa mo pharaphare ka boloyi - ariye banneng.

Go senya matšwaa go tlišeletšwe ka baka la dipolayanō tša maloyi a bo-molwa-o-dutšhi, meneêlêlō le dilešu le meleko le ditōpa tša go tōpêla dirapa le magoraa.

Legōnōnō ke lentšu la mowe go bifilego, motho a kile a bōna selwana seswana goba nōga, le ge e le dilo tše sepelago bošego ka maswiswana; e sego go gopolêla yo mongwê bobê le bomadimabê.

Legōnōnō ke go epela wageno hlofi(melete) tseleng, o re a wele goba a tanywê. Lentšu le, le hloyegile kudu dikahlolong tša borrawešu. Kgopolo ye ngwe ya dirutla-metse, malapa e šale e le matlawa, beng ba wōna ba fulere. Legōnōnō ke kotsi godimo ga mmigi neng le neng dikgorong tša Babinanoko ge pušo e sale ya bona.

Seriti¹⁾, hlaga le tema,hlakana!

Hlōōgō-taodišō ye, bo-makgolo ba re boditše gore ke nōnwane ya monna le mogatšaaagwe, gomme monna yo o be a nyetše basadi ba motlalo; gomme mongwe mosadi o be e(sic) le wa morago go bona ka moka, monna a sa na le lehutšho la tšohle go yēna; eupja yo mongwe wa bagaditšong a sa kgotsofale ka baka la lefehlapelo goba lejapelo(lehufa).

Ka moka basadi ba enetše ka mašemo, ke gore yo mongwe le yo mongwe a na le tšhemo ya lapa la gagwe.

Ka ngwaga wo mongwe, malehufana ge a bona yo mogaditšong a mo fetiša ka tema, kganthe malehufane o na le tšušanyana ya nonyana leinana la yōna e bitšwa phōrōgōhlō. Ke ge a elopanya

ka malotšana a marutwa a ka gabo; gomme a fele a roma nonyana ye ya gagwê mola temaneng ya mogaditšong, a e telekanya ka ditelekanyô tše a felwego ke mmagwe, gomme nonyane e fihle e tsokamêlê kštaneng goba kwataneng, e re: 'Seriti, hlaga le tema hlakana!'

Bjalo mabjaang ale a go lengwa le diriti, di bowele temong, e be hlaga gape; le ge a be a kgoboketše e le letsobe, bjale mosadi yo a makala. Ke ge a botša monna.

2455 Kitše ka moswane ge matšema a tšwêla temong, monna yo a latêla mosadi morago, ya nke o (yo) bôna tša temelong. Ge a fihlile, ka kgonthe a se hwetše tema ya maabane. Le yêna a makala kudu, a re go mosadi: 'O be o lemile fele faa maabane?' Mosadi a fetola a re: 'Eyakgošii!' Monna a re: 'Mafêfô!'

Ya re ka merithi ge matšema go retologelwa gaye, monna a kwaêla rhitong ya kwatana, gomme a ra mogatšaaagwe a re: 'Kgobokêla ka moka mabjaang a tema ye godimo gaaka'. Ke ge Hlapogadi a tetela maudi awo godimo ga Bauba. Bjale ngwanana a tšeya mahlanye le metšhatšhana ka mothothwana, a latêla ba bangwe. Bauba o ka mo letsobeng, o letetše thuuri ya malehufane.

Ka nakônyana phôrôgôhîš²⁾ a re phuruu godimo ga kwatana tooka! Ka molotšana ya re: 'Seriti, hlaga le tema hlakana!' Bauba a nanyiša letsôgo, a re nonyana kaa! Ge a re (o a) wa e bolaya, nonyana ya re: 'Sa mpolaye, ke nonyana-monya-maswi!'

a) Naa mogologolo yo a bego a kgônafatša nonyana gore e bolabole, o be a e fetolanya ka eng? O be a e leša dihlare tša maloyi.

b) Naa e le ka baka la eng, lena le sa kgopêla bomakgolo ba lena gore ba le rute bohlele bjoo? Boloyi bo rutwa ka hlôgô ya motho, ge o sa bolaya ngwana wa gago, o ka se tsebe boloyi.

2456 Lemoga: le ge bagologolo ba boletše gore ditaodišane tše ke dinônwane, ga go hlokomelwa ka nyakišišo, le go fetlafetliša mabohlale, le ge bona ba be ba re ke dinônwane, ba be ba na le tšhoretšo yewo e kukubantšwego; gomme mphô ya tsebô le tlhaologanyô e sa le bonananeng go motho.

Batho ba pijana ga ba mehleng yeno, ba be ba sepela ba sa tšwara; ngwana a fihlela mengwaga e lesome a sena tlhaologanyô gore go sepela ka maponopono ke'ng. Mehleng yekhwe, ngwana wa ngwanenyana goba wa mošimane, ge a le mengwagana e šupago, o šetše a tseba ge a sa tšwara, gomme o tlo kwa a re lekgeswana goba lebojana³⁾ laka le kaye; a ija ke dihlong ge a le mopolopono!

-
- 1) Seriti - ke thito yewo medu ya lehlaka e medilego gôna. Le ge re rêta ba ga Maleka, re re: Maleka Seriti.
 - 2) Phôrôgôhlô - ke leinana la nonyana; ka kudu e aga sehloga sa sa yôna ka mabjaang le meotlwa; le merithing mo go dulago batho e ya agela, gomme e fo tshwenya ke bašemanyana ka go i hula mafôtwanyana.
 - 3) Lebojana - lebojana: setšwarwana sa methepa sa go kgônwa ka boêtsê le magaba nti tša wôna; go na le batsebi ba lekgônô - basadi e sego banna, aowa!

Ke bafe ba sa swanêlago go ya ntweng?

Phetolo ya borrawešu e re, kantle ga difofu, digôlê le difowa, ka moka banna le masogana, ba swanetše go apara

doubtful

dihlamo; ge naka le phalafala re monna motšwa-kōmeng
bosele gabedi! Bakgalabje ba mephatho yewo mešifa ya bona
e onetšego, ke bawo e lego meleta-šaka, ke bona bo-mmabasadi
mmōgō le baana.

Lephêkō e lego moilailane, moidišo ke ge mohlomong
lesogana le sa tšoo tsēna dilaong tša mothepa matšatši a
lesome goba kgwedi gomme mothepa owe e le mathōmō go kōpana
le monna(go latwa); gōna lesogana lewo banna ba re madi a
gagwê a sa hlafile, a fiša, bokaone ke mola mohlomong mothepa
o be o le kgwedi, gomme madi a bona a bowetše marurung;
lesogana le sa na le dibetla - phōkōlō(fōkōla), a ka se bowe
tlihabanong. Gape a ka tsēnwa ke masēmē, gomme ba bangwe ge
ba mo lemoga, ba tsenwa ke boyi le bona. Gomme ka mowe
nakeng lewo mohlomong legong la rōbēga, bjale manaba a
thulēgēlwa lešoba, gomme tlihabanō goba bahlabani ba rēpha
ditšū.

2458

Ge lesogana e le monna yo pelo ya gagwe e bopetšwe
bogale, ba fo tšeya marumō a fokwê a tšwê le ba mphathō wa
gagwê. Se boifiwago ke go tshela lephešikō la bagologolo.
Ka gore, se ba se idišitšego ga se hlōkê bohloa, bjalo le
ge lesogana le lla ka pelaēlō gore ba mphathō wa ka ba yo
mphala, lephako ke moilālō. Moidišo o pele le morago,
mohlomong lesogana a phega kgang, a ya gomme a bowa; ya re
ka mekgwa ya go nyatša diilēla, a se lokēlō(sic) ke selo go
mothepa wo wa gagwe, gomme batswadi ba re: 'Nyatša molala i
hwile molaaleng'.

Moidišo woo wa borakgolokhukhu o sa gōnōnwa go diragatša
bpbê. Ka ngwaga wa 1939, ka ntwaga ya lefase(World War II),
mokgōmana Kgolane Sekhukhune Morwamotšhe a na a kgethiwa go

ba morwadiši wa mašole mmôgô le morwarragwe kgošana Sekwati Sekhukhune Morwamotšhe. Banna ba re, aowaa, le reng la re ngwana a sa tšomtsêna dilaong, le kgwedi e se ya fêêla, la re a tšâyê marumô a yê ntweng, aowa Bahlakwane! Ke ge kgoši Sekhukhune II a re go morwaye, bowêla morago, Bapedi ba re mmele wa gago o sa fiša. Ya ba mokgôlô-mo-thiša-leêtô. Mna. 2459 Kgolane S. Morwamotšhe o i bile o kgoromeleditšwe ke makhuduthamagana a kgoši-moswaredi Morwamotšhe le seantlô Mankopodi ka ngwaga wa 1958-'9.

Mokgômana Kgolane S.M. lebolawa la gagwe, ge e ka be ba Mmušo woo, o(sio) le tsinketše ka tlhōkōmêlô, ga go motho yo a ka epolayago ka leraala a bowêla a tsêna ka ngwakong, a rōbala dilaong tša bolwetšhi.

Ge e le baloganyi ba maaka aa, ba tloo ya ba e sekišwa gaye go badimo. Mokgômana Sepōrô wa ga Ntšhabeleng o epolaile ka noši, gomme ba hwetša a sa lekeletše ka ngwakong, a sa itlemile ka leraala gomme le mabohlatse a tsebagala; bjale setopo sa rwalwa, sa išiwa badimong, gwa hlōkêga pelaêlô.

Makhuduthamagana a reng a dira mohlōlô wa mehlōlêla wa motse wa Mohlaletse?

Gape-gape, ke sa fele ke tlhatholla moidišwa. Ge Bapedi ba tlo senyêgêlwa ke motse, wa gaye Mogokgomeng Tubatse, go dirilwe sōna se, tatago bōna Sepitla-Mangana, a ba buditše a re, le se ke la bolaya yo Makgeru, gomme gwa dirwa ka mahufa, ba mmolaya. Naa go ile gwa dirêgang ka morago ga fawo?

Marota a Mohlaletse! Le ge le ka bo hwetša bogoši bja phagamô, eupja ke ya rereša leagô le ke ke la thupafala.

1048

K34/120

13

2460

Mogologolo wa kuwa ga Zulu, o kile a hlaba sešma a re: 'Ingomo ikhahle umseki'; ke gore, kgomo e ragile mogami; Naa mogologolo yo o be a kweleng ga a tlo lemogiša moipsini yo? Go tiya kgomo lenaka go lena Marota a Mohaletse, ke lebakanyana le bapala ka pheta ye ya beng, e lego bogošī bja ga madi gomme le sa lemoge gore ke pitšana ya letsopa ga e phumegile ga e bowêlê ya kgônêga go bopja gape, ibile go kaonana legapana.

Ge le gopola go tsoša bogošī bja kgošī Sekhukhune II, kwanang le bana ba Sekhukhune ba lego fano Bogwaša (Naboomkoppies). Bōna ba tlo le rapêdiša Datseta ba mmušo woo wa Republik II van Zuid Afrika. Ge le hlologêlêla bogošī bja go tswalwa, bowêlanang, e sego go aga motse wa teefatšô, aowa, bana ba motho ke dithanang; kwanô ke go dirišana le go kwêlana bohloko. Kgokgothele fedišang mabobe a 1958, awo le a dirilego le go fapogiša setšhaba therešong; le nankhono magošī ba sa tia nxa! Bogošī bja go tswalwa ga bo senye ke Makgowa, bo senya ke lena ka nošī, bo ka be bo senyegile ka ngwaga ye, 1877-1883; gomme menywaga ye ka moka bo lotilwe ke Mmušo wa President S.J. Paul Kruger.

2461

Kgaoganyô 943 (Serp I)

(Should be 953)

Leloko ge le sa ratêgê tšeanwe, ge e be e le ka baka la eng?

Monna wa bogologolo eitše ge a lemogile mabothata a magareng a bona ka bo-moloko, gomme a bone, a re: 'Baloyi ba tšeana ka lehlaaka', bjalekage ba tsebang ka lōna. Dipeeletšo di fele di kginêga ka mekgwana ya malapa, gomme e re le ge

mohlomong dikholofetšano, bana ratana, bjalo pelašlō e rotošwe ke sekutu(lentso) ka lelokong la mosadi; maswi a dikgomo, dinku le dipudi a swana ka mmala fēšla, eupja dihlaeng ga a swana. Go bjalo le ba leloko ka gore le bona ba hlakantše malapa a bawo ba nalego le dikgwaletšo.

Bomakgolo ba rena re ba kwele, ge leloko le sa nyalane, go na le kgobogo magareng a lona, ka kudu ge tlabanō e le boloyi le bohodu bjoo lapa le lengwe le sa bo tsebego. Gomme mogongwe le ge leratano le be le le gōna, gomme kwanō le dikholofetšanō di senyēgē, bjano e be thusanō ya leloko lewo; gomme lekwērō le lešpō e be kgwara go lelokwana lewo.

2462 Batho ba leagō ba fele ba kwera ba re, ke batho ba lelokwana lefe ba ga Mahlanya, ba senya moloko bawo ka baka la mekgwana; mekgwana e mešoro ga e kgonafatše tlemanō ya moloko.

Motho o wēla ke kotsi a se a e lemoga, e sego go dira ka boomo, e bile o bōna ka mahlō ga motsololo o dula ka pitšeng ka mathuding a ngwakō. Ba-leloko ba re, aowa, morwa Mampuru, o reng wa re o e bōna e hlotša, wa rat'ō e nametša thaba; sa lahlēšlēš ngwana ka lapeng la dithuuri. Ke polēšlō ya baagišane ge ba eletšana ka senna. Nyalana(sic) ya Marota e be e le phethō leagong; i bile popanō ya leloko. Le ge go nyalwana le mehuta ya mebino e šele, e le katafatšō ya meloko; ga-gabo monna ke mowe a rōbalago borōkō - go itšano monna wa mphsthō wa Mankwe a Bokōmē.

Nyalano ya lelōtanō: ke ge kgarebē e bopegile, gomme mohlomong e golofetše leoto goba letsōgō, gomme batswadi ka

hlakoreng mabedi ba dumêlêlana, bjalo mothepe o nyalêlê(sic) leletô ke lesogana, gomme le ge e le segôlê, e le sa go bôlêga batho; go etša ga mokgômana Sekgankgetše Malapane a nyetše mohumagatšana Topane, morwedi wa mokgômana Ntobeng Motubatse Sekwati. Le mokgômana Joseph Mokwale Malaka Ramaepadi, a be a nyetše mohumagatšana Baatseba, morwedi wa kgoši Sekhukhune I, morwa a Sekwati Thulare I, le ge lesogana e le segôlê go etša mokgômana Rantobeng Sebaale Phala, o nyaletšwe mothepe wa kgôrô ya ba Mohlala, ka kuwa Madibaneng; lehošo boole o agile le mokgômana Phethedi Thulare Sekhukhune mo Marulaneng, maruping a kgoši Kotole Rahlagane Matlala.

Dithuuri e fo ba tšona di amologanyago leloko le baagišane, ge e le bogojana le malwetšana, ga a amološanya batho, ke mabothata awo a rotošwago ke tihagô yewo go se nago sephemô sa matla go yôna.

Ge lesogana goba mothepe, o ganetše ka baka la kgahlêgô ya difahlêgô, aowa, batswadi ba tlo re ngwana (a) llêla nakana ya mokhura, sehlaang le mo neyê! Mohlomong ba re: 'Se bônê thola boreledi, boteng bja thola bo a babai!' Woo ke wôna mokgwa owe masogana le mothepe ba bego ba sa itirêlê boethatêlê mekgweng ya nyalanô, ba fele ba boledišana le batswadi ba bôna, gomme e be gôna go ka phethagalang tša peeletšanô, le diphethagatšo le dikholofetšanô ka batewadi. Gomme ditiragatšo ka moka di sepedišwa ka bo-maditsela goba batsetedi ba lenyalanô; — a morwa wa Ramaube le morwedi wa Ramphelane.

loustful

1048

K34/ 120

16

2467

Kganganyō 954 (Serp II)

Go feta nakō e kaye tshepedišong ya lenyalo?

Le ge seēma se segolo lehutšong la methepa se re:

'Pitšā go fagwa e belago', ke gore, kwēēla goba sebokuboku goba tiragalo kantle ga boitukišetšo.

Borakgolo ga ba be ba re pitšā go fagiwa ye belaago, ba be ba era ge methepa ka lapeng le tee, e hlatlamana gomme yo monyane tšā lenyalō la gagwē tšā akgofo, gomme kakgofo ye ya rālwa seēma se: 'Pitšā go fagwa e belago'. Go rialo e le gore yo mongwe a a se kginwe ka baka la yo mongwe(mogolwane).
Le ge go le bjalo, ga se mokgwā wa(sic) o lego mabapi le molaš, aowa! Ke kwelopele ya bokgomo(sic) ga e rōbale le lenyōra. Dimphe tšā tthagō le mahlatse, ga go lekanwē, go ja pele go swana le (go) ja morago - go itšano monna wa bagologolo wa Mogokgomeng Tubatse.

Dikakgofo tšā mmeletšā le mmeletšwa di thatong ya bōna, ga e se mohlomong go na le dipatego go batswadi ka gabo lesogana: gomme mohlomong mmago lesogana e le mmotlana, gomme go thomēga molaki wa lapa go swana le ngwetšhi, gomme gōna kakgofo ya go goša ngwetšhi e ka ba yōna e tlo go akgofišwa phethagatšo ya mathakga.

2468

Dinakō tšā lenyaland, ga go therešo ya peakanya, dikholofetšanō e ka ba išago marega goba ga go nwewa morula, goba ge peu e etšwa. Bjalege, se e yego e be therešo, ke ge go inwa mabēlē a go apewa mabjwala(mabjsalwa) a monyanya.

Ge go sa rotoga se ka pherekanyago tshepedišo, molato bothakga bo tlo rumaganywa - matiakathoka a gōrōga, lesogana a feta le mosela thutlwa ya gagwē.

Monna yo mongwe wa Maroteng, e be e re ge a leboga monyadi a re: 'Mosatena lehono gōštlō la borwa morwalō le ya

ethwalêla!' Ke gore tatago le mmago, o ba shutšhi maboima,
o tlo epônêla ka noši gomme wa tekwêla gore bonna bja lapa
ke'ng. Agee! Ngwana a Bauba a Ngwatô a Phaahle! Agee!
Sebutsi a Bauba a Hlabirwa(Mmabswe-zwe)!'

2469

Molaetšonyana o mongwe o kilego wa kgopamiša regopolo
go setšhaba se sa Bapedi mabapi le nyalano ya magadi ka
dikgomo le dihuswane, ka makgatheng a bojakane le bchetene,
gomme e le mokgwan'o o dirwago ka baka la thutwana e kopanyana:
ge baruti ba mehleng yala ba be ba re nyalo ya matiakathoka
ke bohetene(gentiles), bjalo Marota a kukubana tshokologong,
ba re, baruti ba ke ba Modimo ofe? Fuku ye e tlile go senya
metse ye ya borrawešu, go fetile sebaka se ka bago lekgolo la
menyaga ge Bapedi ba hwetša therešo gore nyalanô ka diruiwa
goba ditšhêlêlê ga se dilo tšewo Modimo Ramatla-Ohle a di
gopolago, goba a ka sôlago moya wa sebupuwa sa gagwê ka tšôna.

Mehleng yewo, Majakana(badumedi) ba be ba sepediša
matiakathoka ka molomo, le mabohlatsana ka ditlankana go
boifiwa ga Monere(Moruti) le majakane a mang, ge ba ka bônwa
go gapiwa mohlatswana, ba re, go nyalwa ka ga mokgômana Edward
Morêwane E. Motubatsi, la Sontaga ga le fihla, Bauba o kgaolwa
ditshwanelong tša Sedumedi; o dirile sebê(sin), ke mokgelogi.

Mokgwana wo ke wo mongwe wo tshwentšego thuto mo ga
Sekhukhune: ka kudukudu ba motse wa Marota a a Mohlaletse, ka
gore Marota ka dikgôrô go be go lebeletšwe go thaeditšwe ke se
dirwago ke Marota; ka moka ditiro tša meidišwana yewo e
kginneo setšhaba thutong ya mangwalô e ganetšwa gore ke
sehetene; e lehu le tee la ye e bego e dirwa ke ba bantšhi.

Mehleng yeno ya tshabologo, go diragatšwa seêma se sa
monna yo a rego: 'Gôtlô la borwa, morwalô le ya ethwalêla'.
Ge o dira bobê, o wa itirêla, ga o dirêlê mogatšaago, aowa,

o itirêla moputso wa gago owe o tlo go u buna ka letšatši
le kgwedi le ngwaga wa punô.

2470

Ge lenyalo la matiakathôka e le bokgôpô, gôna ka moka
batho ba bogologolo(ancients) ba Beibele, e tloba bona ba
thelegilego laagô la bošaei, ka gore bona bahlahli go tsebilwe
ka bona gore morwedi wa motho ga a fiwe fêêla tuu!

Tatago badumedi: o ntšhitše makgolo a mane a dišêkêlê
go nyalêla morwaye wa mokgômana _____ motlogolo wa
mokgômana _____ mokgômana _____
o dirile mengwaga e lesome le metšo mene a putswa ka methepa
e mebedi, bona ke _____ le _____;
bahlankagadi ba bona ke _____;
ka moka ga bona methepa ye, ya bêlêgêla mokgômana yo masogana
aa: _____;
kgaitšedi ya bona ke _____ mokgômana
gomang-ka-nna e lego _____, o
hweditše mosadi ka go neêla seripagare sa bophelo bja gagwê,
masome a mane a menywaga go mokgomana _____?
a mo fa morwedi _____, a mmêlêgêla bašimane
baa: _____.

A go se ke gwa kgupišwa batho ka magadi(lobola/bruidskat/
dowry). Ge mmadi wa Thamaga ya Mabjana, mohlomongwe a theetšwa,
ke re nyakurêla go Pukuhlanô(Pentateuch) gomme ka kudu o
hlodimêlê mo pukung ya pele ya go ngwalwa ke mokgômana _____.

Motho ga se nonyana e fofêlago godimo ga mohlare. Motho
o namêla ka kutu gomme a etshwareletša ka makabe, gomme a
tsokamêlê.

2471

Go kôpana ga lesogana le mothepa dileong, tša go hlola
ngwana, sewo ka mmolêlê wa tlhomphe ba rego ke go lata. Ka

morago ga monyanya wa lenyalo, go bonagala gore borakgolo ga se ba beya letšatši. Se se yego se bonagala tlabêgô ke ge mositsana a sa bonagale kakgolo, gomme batswadi ba makale le kgônônô gore ngwana yo o hlomana bjang! Gomme se, ka kudu, se belaetšaga ka morago ga kgwedi tše taletšana, ka gore batho madi bona ga a lekane ka matla.

Molalô : ka mokgwa wa Marota, mokgonyana ga a ekgafêlê legogwa. Ke gore, ge kgarebê e ka ima pelega lenyalanô ka matlakathôka. Mohlang dikgomo di galalwa, ka mafelelo bakgonyana ba tsomêga kgomo ya legogwa.

Banna-tia ge ba eletša lesogana ba re: lesogana, goba masogana, ge ba bapala le methepa, go phaphathwa dinôka, go boifiwa molato, le go senya semelô ka magareng a bo-lena; legobošanô ke go kgahliša bagaditšong. Mogologolo o hlabile seêma a re: 'Mopope hlalefa sefu se railwe! O tlo rôbêga lefêgô!' Tlhokomêlô le poifišo ye, ga e eletšwe masogana fêla, basitsana le bôna ba ithaeletša ge basadi-bagolo ba hlamula meretse ya sesadi.

A motho mang le mang, a ka ba le tokêlô go dilo tša lapa ka moka, gomme a rêkanya, a fana ka tšona ka mo a ratago?

Putšhišo ye, e petagana mokgwa le molao wa Marota, Bapedi ba setšhaba sa Thulare; ge go tsumišišwa gore go hwetšwe monna goba mosadi wa lehumagadi, go hwetšagala ba kile ba a ba gôna. Eupja ge go fatiwa ge taba e bjalo e kile ya dirêga, go hwetšagetše ge go dirêgile ka motho o tee fêla.

Yêna e be e le kgôpê, gomme mmagwe, mohumagadi Ngwanahlapjadi Motubatsi, wa kgôrô ya Manaleng, ya gôna mo Mohlaletse a hwile 1904. Lesogana lewo la thunkanya tšohle, gomme le nankhono ga a kwale sefifi gore a o sa phela goba o hwile. Yêna e be e le monna wa mphathô wa Matuba a Lepôô a kgošikgolo Sekhukhune II.

2473 Mokgwa wa Sepedi o bothata kudu. Se re se tonego gomme le mehleng yeno se sa dirêgago, ke ge motho a hwile, gomme ba leloko ka moka ba kgobokane; ka letšatši la meriri ya mathômô ge ba tlile go mohlakô(sic)(go tethopêla sewo e bego e le sa mohu) ge dilo tšewo di se ne ba di lebanego; gomme mokgwa woo o sa diragala go bohle ba sa hlompago segologolo. Le ge go le bjalo, ga go rêkanywe selo goba go fa motho ka seatla; mang le mang, o itôpêla ka noši.

Marota mehleng ya kgale di be di se gôna dilo tša lapa tše sônago(sic) le dikgabiso tša mehleng yekhwe. Marumo ke dipheko tša malapa, ga a rekišwe fêla ka gore wôna matsatšing anô go sa swerwe marumô a borakgolo.

Mo Maroteng, Babinanoko, ge motho a ka tsênwa ke legafê, gwa bônwa a fana ka dilo tša lapa goba go rêkanya, go se na tsebagalo leagong, motho yo bjalo a ka tlêngwa ka midi ya thuutse.

Le ge monna a rêkanya selo sefe le sefe, sa lapa la gagwê, a ke ke a dira sewo kantle le poledišanô le ba-moloko goba ba-dihlatse tša kgôrô yabo; gomme mosadi wa mohlologadi le yêna go bjalo. Ga išita le batho ba dilete ge ba bapatša dipapatšô tša bôna, ge ba se ba begêla mošate, gomme setšhaba sa tuma go rêkêla motho yo bjalo, ke molato wa kgônônô ya bohodu. Ka baka lewo, ha leago ba be le masêmê, go rêka dilo tša wa dilete ge mošate o se na tsebô. Mokgwa le molaô woo, o be o sa bolokwa le matsatšing aa.

Kgaoganyō 956 (Serp I)

Go šala le bo-rangwane ke molahlēgō!

Seēma sekhwe, sa bo-rakgolo, ba bego ba laya bo-rrawešu sōna, ba ba laēla go ba lehumo tsebong ya bona, mehleng ya ge selo se se bjalo se tlo rotoga mehleng ya bona; ge bagolwane ba bona ba ile gaye badimong, gomme mosadi wa mohlologadi a khunamile lwaleng, a šilla, a re: 'Go šala le bo-rangwane ke molahlēgō!' A ōpēla, a fele a gerula morwaye ge magōkgwana e sēkasēka ka dintakaneng tša mošimane goba morwedie, ge ba bōna lefa lewo tatago bona a bego a ba tlogeletše lōna, ge le jēšlwa ka lapeng goba malapeng awo a sa lebanago. Taba yewo e dirwago ke rangwane a bona (moemedi wa lefa).

Moemedi wa lefa la bana ba mohu, ga go kgethwa goba go bewa motho wa fēla, aowa, go bewa rangwane goba ramogolo. Eupja ge go ka hlōkēga motho yo bjalo, leloko ge le bona bana ba mohu e sa le bonananeng, go ka senkwa melokong ye kgauswi le madi a bopōš. Ge e le lelokong la bo-mmago bana, go gopolwe ga bo-malome a bona; ge rangwane a bana a sa bopēga, dihuswane di fetšwa ka lehaano ba di lebeletše.

Mehleng yeno, ditšhuwanyana go namoletšwe ke mokgwa wo wa polokêlō ya Sekgowa e bitšwago pank(a)saving bank). Ge e le leruo le la la bo-rrawešu la kgomo le pudi goba nku, re hweletše, e fo ba gore monna wa bagologolo a boletše a re: 'Go ja monna ga se go mo fetša' - monna o gōna ba rego ke lehutšo.

Le ge bakgōmana bawo kgaoganyō ye e sa pharēgē maina a bona, eupja ditlogolo tša bona ke lebaadi dipelong tša bona gōna mo motseng wa Marota - Mohlaletse.

Molaš wa pušo ya Marota: Pušš ya Marota le yōna e fo
 sōna(sic) le dipušo tše dingwe, ka go se ferehlanye ka kgatha
 dilo, ge o sa begêlwê gomme dikhulwanyana tše bjalo, ke gantšhi
 o hlakodišitše baledi borahwêlêla; e sego bawo ba tšerwego
 ke Mohwetsi e sa tlala e lego hladiile.

Nyalo ya motlalo e hweleditše malapa a manyane, e be
 therešo ge mosadi wa monna a le ka otee fêla; gomme mosadi
 le yêna monna wa gagwê a le otee fêla. O be a riano monna wa
 Makgola a Lepšš aa Mohlaletse, a fele a-a re: 'Ge o lebeletše
 dilo tša lapa leno di jelwa ka malapeng a bo-rangwane, bo-mmago
 rena ba eya go phathêlwa mogodu ka malapaneng abo morvedi wa
 Mafiri, mogopolo o thihisêlê fase, lephelo le galake wa
 segôšpha.

Banna ba bolêlago therešo, nyalo ya motlalo ba e aperego,
 ba re: selo se tshwenyago ke go hlôtlôla, ga e le nyalo ya
 motlalo ke matshwênyêgô.*

Boemedi bja bana ba lapa la mohu le leruo.

Borakgolo, banna ba Manala a mphatho wa kgošana Mampuru
 Sekwati Thulare, le banna ba Makgole le banna ba mphathô wa
 Makwa a kgoši Morwamotšhe II, re bile nabo, re thaeditše
 dikgelemêla tša bona go mašaedi.

Baaji ba tša malapa a bahlologadi, banna ba re go muji:
 Bauba a Bauba! A gomme wene, ke wene thabana ya Sehlopi e sa
 lego go agiwa Tšaate e eme, gomme le nankhono e sa eme, le go

tākēma ga e tēkatākē; Sehlopi le Sehlotswane tša bo Ngwanaboletšegare. Bauba a Bauba a Phahle, ga re ithute go bolabola le go kgala bobē le malēpā(sic), aa o dira go yo mogatša-mogolwago godimo ga bana bakhwe ba gagwē; o dira'ng, o etša mang, o lehodu, tlogēla dilo tše tša Thulare di tlo etšhalēla di lewa ke diphukubjwe tša maoto a mane go na le go lewa beng ba tšona ba di lebeletše ka mahlō.

Ge Bauba e le sengange, gomme a phankganya banna ba kgōrō ye ya bona ya Makgoleng, moledi a tšeya phata, a rotogela sekutlo sa Lepōō, banna ba beya melalatšhika fase; ba šuduba mosšēga bctatago-šala-fawō le botatago-tlogēlanang. E be selēpē se gomile ka mošoo; Mamotšhito a Makwa Kgaladi a Makgōpō o ripagantše go lomeletša go Bauba.

2477

Kgaoganyō 958

Ke sefe seēma sa boreledi sa go ja tša batho?

Mothalatšana wa seēmana sewo ba re ke: 'Se-ya Mošate ga se bowe'.

Borrowešu ge (re) tšoma(sic) tlhathollo ya seēma se, ba fele ba re kgala ba re, bašaa! Makatla a phōōkgō ga le a tsebe? Ba re, agaa ke wōna awo!

Go lemogēgē, kgoši ga e tšeye selo sa motho mang le mang ka matla, matla a kgoši ke a dikahlolo fēla tuu; batho ba sa tsebego ba ka gopolēla matla, aowa! Rena ba re bonego pušo ya kgoši Se'khukhune II, re hweditše, ke therešo lentšu le la la go bolēla ke mogologolo wa bogologolo a gore:

"Ba lehlogonolo ke ba boleta,
gobane bōna bawo ba tlo tšeya lefase;
ya ba kabêlô ya bōna."

2478 Borrawešu ba re eletša gore, le se tlwaêlê go gobanya dilo tša lena mmôgô le tša mošate, ke mokgwa wa dihlong le botšopja goo amoga kgoši selo ka seatleng sa gagwê; ga se mokgwa le molaô wa Sepedi. Segagešu rena Marota, re lailwe bjaneng go boikokobetšo le tlhompho di išwe go yewo di mo lebanego, le bagale ba lebane ke dithêtô tša bona tša bogale; mafšwega lebane ke nyatšhêgô ya bōna ya bofšwega. Borrawešu ba be ba re, le ge re (e)tšwa masolong a diphôfôlô, gomme re kgêtha mehlwaêla goba matlalô a dibatana a go dumediša kgoši gore re tšô howa, re kgêtha re sa(sic) ka momo dikgorwaneng tša rena: e sego selebaneng sa mong wa rena, ka gore, ge re ile le matlalwana ka moka, re ka se mo kgêthêlê, o ekgêthêla ka noši; gomme mohlomong a tšeya leo o bego o le holofetše; bjalo o tlo kginwa ke seêma se: 'Se-ya Mošate ga se bowe!'

Le ge Thulare(kgoši) a ka go kgopêla mehlwaêla wa dipela goba ditšhiipa, tšeya wōna mehlwaêla owe o mo nea(sic), o se ke wa rwala ka moka wa re, o tlo ekgêthêla. Bjale ge a ka tšeya ka moka mehlwaêlana yewo, o tlo tloga wa reng ka seêma se sa bo-rakgolo?

Dikgôrô: Dikgôrô tše tša Marota, ga se tša ke di sekiša molato wa makatla(mphô ya fêla), go sekišanô(sic) bohlanogedi le maradia, dithekanô le thekollo goba sa mokgopa wa tšhwene; ke melato yewo e ôriwago mo dikgôrông tša Babinanoko.

Seêma se: 'Se-ya Mošate ...', ga se thōngwê mo Mohlaletse, aowa, ke seêma sa bo-rakgolokhukhu ba sa agile kuwa gaye Mogokgomeng - Tubatse ga Maphutha-ditšhaba Bauba kgoši

Morwamotšhe I. Eei Ba ile batho ba makgonthe!

2479

Kgaoganyō 959

A mokgōmana a ka tlošwa bokgōmaneng e le ka baka laang?

Putšhišo ye, mabapi le lentšu le, mokgōmana goba bokgōmana le dithulaganyi gomme, ka tlhomphanō ya Marota, le hlomphiwa kudugo bawo e lego ba tsebagalō, bjale ka ge bana ba madi a bogošī ba kgōrō tše kgolo, ba tsebja bakgōma le bakgōmana; batho baa ke bōna dikgolo tša dikgōrō le bo-rametse le bo-rametsana.

Mmolēlō wa Sepedi o ba hlōmpa ka serētō sa bokgōmana, ka baka la ge ba tswetšwe ka bogolo bja selete goba kgōrō yewo, le ge motseta wa motse ofe le ofe, o(sic) hlomphiwa ka leina la mokgōmana.

Le ge e le wa dilete dife le dife, eupja motho yo bjalo, ge a le makgatha rena Marota, o bitšwa mokgōmana; a ke re ka molaetšō:

Mokgōma goba mokgōmana wa ga Masemola.

"	"	"	"	"	Mphahlēla.
"	"	"	"	"	Phaša.
"	"	"	"	"	Mamabolo.
"	"	"	"	"	Sekōrōrō.
"	"	"	"	"	Matlala.
"	"	"	"	"	Mohlaba.
"	"	"	"	"	Maphēhlē.

Mokgōma goba mokgōmana a ka tlošwa ditshwanēlō tša kgōrō goba lekgōtla, le go thibēlwa, ka phošō efe le efe, yewo e

2480

e kukubanya(sic); gomme ga e le lentšú la serêto, ga go kgônagale go mo hlompholla, le bona bo-rrawesú ga se ba ke ba kgóna; se ba re buditšego ke gore, mokgôma le mokgômana, a ka amogiwa pheta ya thaga. Sewo ya ba pontšho le molaetša gore o amogilwe bolokwane ka baka la go jela ka mogopong wa kgoši ya setšhaba sa Babinanoko, gomme ga se a amogiwa serêto, o amogilwe ditokelong ka gare ga bakgôma le bakgômana; o thibetšwa kôpana go dithopa tša mošate. Go tloga moo e fo ba monna wa kgôrô ya Marota, tabeng efe le efe, ga a na tokêlô ya go phegišana le bohle ba kgôrô; diphetong tša merêrô, o swanetše ka mehla e be moikokobetšhi; le ge a tsebagala e le motlogolo wa kgoši.

Sekwati: E be e ke ka ngwaga wa 1895, ka pušo ya mmago-Bapedi, Thorometšane II, mokgômana Motubatse Sekwati Thulare a kgaolwa pheta ya thaga ka baka la go gana ge moswaredi (chieftain) Kgoloko Sekwati Thulare, gore go bewê morwaye setulo sa Sekhukhane II. E bile mathômô a boune le bokatêla (1890). E le kgobošo yewo e sego ya ke e kgotsogatšša Marota, ka gore moswaredi yo o be a rat'o bolaya bogoši bja 'Klein' Madoda, e be bja morwaye Makabeteng. Bjale Marota a gana ka noka gomme ka gore mokgômana Motubatse(Sleg) e be e le seboledi goba thwaledi dipolelong Maroteng.

Kgošikgolo Sekhukhane II, le ge a bušitše setšhaba sa Bapedi mengwaga e masome a mane le metšo e mehlano, ga se a ke a kgaola mokgômana pheta ya thaga bolokwane.

2481

Kgošikgolo ye, mokgwa wa gagwê, o be a na le sehlogo sa go fediša 'suspension', gomme ge motho a na le ba-gabo kgauswi, kinamêlô o be a akgofo go kwa le go phohliša pefêlo fase; gomme mokgalengwa anke o fetše matšatši o gomile gomme o sa utama.

Aowaa! O le boitshwarong dipolelong tša bošaeai goba go hlamula tšewo di sa lebanago mokgwa wa senna; ka mehla selebaneng sa kgoši, tlogela mehlamo(sic) ya basadi. O be a sa rate meanêgêlwana ya mehlwangwana ya basadi, ka mehla o fele o mo thaetša gomme a re mphetole go bjalo!

Tau gore e kgauswi, o tlo bôna ka moka bomagarwêlê ba pata mesela, banna ba širašira nke ba longwa ke bomaritagane, kganthe aowaa, ke swana(sic) se, seêma sela se rego:

"Moja kgogo wa(sic) itshêšêngwa,
O re diphofa k'o beya kaye?"

Mokgalabje Lesufi seka sa keletšo a re: 'Bahlakwana, le sepeleng ka boeketlo motseng wabo rraweno, e sego ka ditsetseilane le go nayananya; tabakgolo le hlokomeleng maswiswana-tlêš! Monna o loketšwe ke go dula sebešwaneng sa gagwê, a gopola mamanyana ga a gôrôga, le go bôna ya(sic) hlotšago, gomme ka nkgapele ga a eyaa malaong, a tsebile ga a gorogile ka moka. Ge monna a dikêlêlwa magorong a magagabo ka mehla, o tlo tseba bjang tša kgôrô ya gagwê goba kgôrô yabo?'

A monna o na le boikarabêlô bofe, go molato o dirilwego ke ba lapa la gagwê?

Ka mokgwa le molaô wa Bapedi ba Thulare, morwa wa Maphutha-ditšhaba, le ge go sa agilwe gaye Mogokgomeng - Tubatse, re ba hweditše banna-bagolo ba Manala le Madikwa le Makgola-Dihlwantswaneng le Makwa-Marêna ka dilêpê a kgoši Morwamotšhe II; kantie ga Mankwe-Dithamaga le bagolwane ba bôna Makgalwa-Kgomo-ma-ila-boteng, ma-ila bete sa namane;

mmōgō le Matuba a digōōlō a thaba Lepōō Mohlaletse leotswana.

Re ba kwele diputswa ga di rumantšhē dihlogō, ge ba re fōtwana go lla le hlobjago! Re bone, re kwele, ge ba re: 'Moreku ga a ithēkōllē!' Molaō wa Marota mo kgorokgolo ya Babinanoke, ga go tokēlō go monna ofe le ofe, go phekanāla ba lapa la gagwē go molato ofe le ofe, ga e se owe o diragalago ka lapeng la gagwē; a o bone ka maahlō, gomme ge e le wa go kwa, a ka arabēla gore ke kwele ka ditsēbē, ya ba moka.

Le ge molato o ka dirwa ke batho baa: mosadi, morwaye, morodiye, kgaitšedi; ge molato o sa diragala mahlong a gagwē, tokēlō e ka fo ba go baatla go etša kgōrōbanna, e sego go kekemiša molato ka mokgwa woo a ka kukubanyago kahlolo.

Installation of chief Manamane Mogašwa.

A Manamane Tribal Authority and inauguration of their tribal offices, on the 22nd November, 1968.

Prayer by Reverend J. Malapane.

Welcome address by R. Mogašwa.

Chief S.P. Phaša introduces chiefs and other guests.

Mr. van der Merwe, local Bantu Affairs Commissioner, introduces White guests.

Choir : Makgane Primary School.

Chief M.B. Riba, chairman of Leolo Regional Authority, delivers a speech.

Mr. Bottning - Station Commander, Schoonoord, gives a speech.

Mr. van der Merwe, local Bantu Affairs Commissioner, delivers a speech.

Band from Moria (St. Engenas Z.C.C.).

Bishop J.E. Lekganyane (Z.C.C.) gives a speech.

Chief Tseke Mabowe, chairman of Nebo Regional Authority, gives a speech.

Mr. Leibrandt, Chief Bantu Affairs Commissioner, N. Unit, delivers a speech.

Hon. Dr. Eiselen, Commissioner-General, N. Unit, install the chief and opens court's door officially.

Chief M.E. Mogašwa says some words.

Band from Z.C.C. sings Morêna Boloka.

2484 **MANAMANE:** E be e le pewo ye bose ka mantšu a diboleli ka moka, gomme makgatha wôna ka hlaola Nathanagana; ka kgêtha kgomogadi - bjalwa. Eitše ge ngakamelaô e le dibolâla ditseebeng tša batheetšhi, gwa kwalagala gore le bolâla ke monnanna wa banneng, a tšwago diatleng tša bannatia. A re: 'Chief'/Kgoši goba moetapele wa setšhaba, ge e le mogwerani le bjalwa, naa o tla kgôna bjang go hlaahla selete sewo se lebanego naye. Ka mabapi le bjalwa, ngakamelaô Eiselen, o hlabile dikgokong tlhabelong, ka gore, mogologolo wa bagologolo o hlabile seêma a re: 'Koša ya tšwaa Mošate, malata re a latêla'. Mehlang yekhwe, masoganyana mmušwana wa bona ke bjalwa fêla, le baruti le barutiši ba dikolo tša baana. Letshêkê le boetsebo, e fo ba bjalwa. Naa barutwana e tlo ba ba mohutana ofe? A kere seêma sa bo-mmawêšu se re:

"Pinyana ge e re ping, e kwale ping tše kgolo!"

Manyamišanyana e fo ba go bona mo lenaneong go sa bônagala magoši le magošana a tikologo ya Sekhukhuneland; gwa fo bonwa kgoši Stephen Potlake M. Phêša le kgoši Morewane B.

Riba le kgoši T. Mabowe. Se, ke pōnagatšo le molaetša gore Marota a bopetše se se nago mohola. Naa e ka ba ke mchola ge moditi wa kōma a ka dita kōma, a se ke a tseba palō ya baditwa? Le tlogēla buhlale moragō. Mmušo woo ke tshwanēlō ya wōna go tšweša bana ba wōna makgeswana, baatle ba swane le ba bangwe; le re bona ke bana ba mang? Aowa, Marota! Le ge mohlomong le na le dipelaetšana, eupja ke wa lelōka(sic) la kgoši Ditlhakaneng Mogašwa(Bona T.M. No.1, Kg.XLV., Le.38/53). Marota le phutetše(sic) phefo ka kōbōng, pušo ye ya Kakaretšo ya Afrika-Borwa, ga se se-yago, ke se-tlagō. Borrawešu ba be ba latēlēla Makgowa kuwa Kirišitwane(Grahamstown), go bereka sethunya tša(sic) meswete, le sethunyana sa Mapantane kuwa Delagoa Bay.

Lehono sethunyathunya se šomiwa ka mo Polokwane ga Mmamabolo a Bjatladi. Sekhukhuneland lehono go nyakega masogana le dikgarebe, ba tlo go štapele setšhaba sa Thulare, Masemola, Mokone, Morōka - ka thuto e sego madi a go tswalwa, nnang!

Mehlaa yekhwe, madi a go tswalwa, ge a se na mafolofolo go legatō le, la 1952 dula fase o ōhlē boētsē; ga e le ditšhaba tša Afrika ka bophara di ke ke tša le letēla Marota goba Babinanoko.

Thamaga ya Mahjana ke molaya-bohle, kwang gomme le dire tšohle tše Babuši ba le lašlago tšōna, go kwana le Babuši ke boikokobetšo; e bile go a nyaniša; ge lena le rata ge batho ba ikokobetša go lena, gomme lena le sa rate go thaetša se Babuši ba le lašlago sōna, wena o rata go buša batho, gomme wene ga o rate go bušwa, le tlo ntlaba Marota!

Mohlaang pušo ya kakaretšo ya Lebowa e tsena ka seremong, ga go lehutšo gore ngwana wa madi a bogoši o tlo kgēthelwa

boêtapele bja tshopedišo ya dikgôrô tše phagamilego ge a se na thuto(education) e hlabologilego; ka gore, nako e budule, ke mahlô-solong!

2486

Bontšhi bja bjanabjakgoši, ba kgoromeletšwa dibego tša mabjalwa, ba ragile pušo ka serêthê, ba re ke mmušo wa Makgowa, išaago o tlo fetoga, ba thôma o muswa; ngwanaaka, nka etoma setšhu.

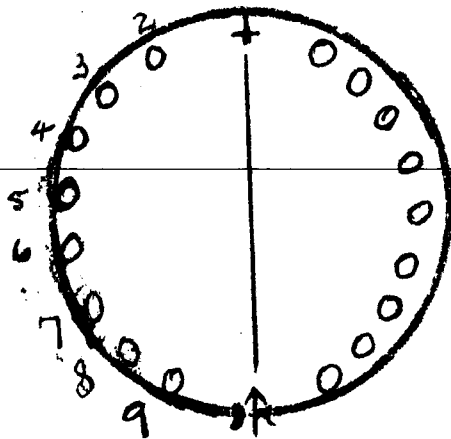
Phetogo e tlaago e menwa gabedi, go menwa ga tee ye: lemoga ka 'secondaries, schools' mo ga Sekhukhune. Hlôkômêla go melaetšo ya mohlomphegi Ngaka-molaô Dr. H.F. Verwoerd, ka la 7 May, 1957, ge a di bolotša ka mohlare wa morula woo wa 'separate development'; le tsetlêla lefêla Marota; mogologolo wa bogologolo a fiwa ke Modimo gore botša bana ba gago gore: setšhaba sa matete se a rotoga, gomme le ka se ke la se kgôna. Gomme taêlô ye, e be e laêla Marota ka moka, go sa kgobokanwe mo Mogokgomeng(Steelpoort Station). Kgôrô ke ge go tšwile ya Magakala fêla - 1824.

Mogologolo wa senatla-sengwadi o ngwaledi(sic) go setšhaba sa Bagalata ka makgatheng a 55 A.D., a re: 'Bagalata, le loilwe ke mang?' Bjale kgaoganyô ye e botšhiša Marota fêla; ka mantšu a a Mogokgomeng ge Thulare I a laela makgolo wa lena, Sekwati I le Sekhukhune I: gomme se Sepitlamangana a se boletšego a se utuletšwe ke Jehofa Modimo-Ramatla-kamoka, se phethagetše; batho ba Makgowa ba širogeleng.

Kgacganyō 962

Malapa a basadi a agiwa bjang, go latelana ka bogolo?

Mokgwa wa segagešu Marota, ka tihōmphanō mabapi le nyalō ya motlalō, goba leagō e le le barwarrago goba borangwane, ge go agiwa mosekenetšo wa kgōrō, molaetša šoo:-

Kgōrō efe le efe ya bo-rakgolo, ge motho a tsēna ka mosēhlēlō wa kgōrō, o lebana le seferō sa lapa le legolo; letsōgō la mmagoje(right-hand), le ka malapeng a manyane.

Bjalege, letsōgō la mpogošu le lebana le malapa a magolo.

Lapa le la go swaiwa +, ke ka difokeng. Mosēhlēlō o swailwe ↑.

Ka letsogong la mmagoje, lapa la mafēlēlō, palo 18, ke la mogotšhi wa mollo ka nasa a mang le a mang.

Lapa la mafēlēlō ka letsogong la mpogošu, ke la motswaledi wa kgōrō; bošego bofe le bofe ke tshwanēlō ya lōna, gomme lōna le na le seaba sa kgomo efe le efe, yewo e ka hlabjago ka mo kgorong ye. Ke molaō wa Marota.

Ge ka mabaka thari e atafala, gomme masogana a nyala dingwetšhi, go thulwa mekgolokgo, malapa a agiwe ka morago ga malapa a bo-mmago bona goba petagano; e šitiša kudu ngwana wa lapa le legolo a ka tomola lefata. Eupja e sego mošala-

lapeng wa lapa le legolo, aowa. Yêna ga a na tokêlô go tšwa; mokgwa wa Marota ga o dumêlêlê, ke molaô wa Babinanoko.

Tlhômphô ya kgôrô engwe le engwe, ka mokgwa wa Marota, ge ka mo kgorong ye, monna goba barwarrago, yo mongwe le yo mongwe, ge a hlabile kgomo goba a e fofoditše, ke molaô wa bo-rakgolokhukhu gore seaba sa lehlakošana se neâlwe mogolo wa kgôrô ye. Ge eba gore mohlabi wa kgomo ga a dire sewo, o tlo gônôwa ke ba kgôrô - ba leloko - gore naa sekgupišo se tšwile kaye goba kaang go yo mogolo wa rena?

Ge e le gore ke bonyatšhi, e tlo ba molato. Gomme tshôlô le temošô di tlo kgohlagana godimo ga Phaahle ge a dirile ka boomo - ke lengulatsepa go kgôrô ya Maponyana.

Ka mokgwa le melaêla ya bo-rrawešu, mogolo o swanetše ke go hlomphiwa, ka gore yêna ke sephemô sa kgôrô ka ge e le motsetamogolo go sefe le sefe, sewo se kago diragala ka gare go yêna. Le yêna kgôrôkgolo ya Marota, tšohle ditsebišo le ditaêlô di lebantšwa go yêna, ka gore ge go ka hlêlêga tša mašulafatša, di butšhišwa godimo gagwe. Woo ke mokgwa le molaô wa Marota.

Kgaoganyô 963

A diruiwa tše dingwe, e e ba tša motho di laolwa ke yêna a noši, gomme tše dingwe aowa?

Phetolo go hlôgô-putšhišo ye, go nyalo ya motlalo, putšhišo ye e nošitše ntšhe, nyalo ye ke yôna e hlagišago dikotsi le meferefišana ka gare ga bana ba monna; diruiwa ga di be gôna tšewo di ego di be taolong ya motho yo tee. Ge tatago bana a hwile, mme a tlogêle basadi le masogana

le methepa le moraka wa dikgomo goba dipudi le dinku; gomme diruiwa tše ka moka e se matšo a dikgarebê, eupja e le tša diatla goba bongaka. Ka moka di ka tlase ga bolaudi bja morwa wa lapa le legolo. Ge e le gore lapa le legolo ga le ne(na) mošimanyana, ka moka dilo di matleng a mosadi yo mogolo; gomme se sengwe le se sengwe se laolwa ke yâna , go phetha melato ye e amago leina la mohu. Eupja le yâna ga a etshetlêlê, o swanetše go laodišetše(sic) balatedi ba gagwe ka malebana le tatêlanô ya bogolo bja bona; gomme e le kago ba bitša bohle ba kgobokana ka lapeng le legolo, a hlagiša pagêlô go bôna ka moka. Woo ke wôna mokgwa wa ge mohu a se a laêla ka leruô la gagwê, gomme a tlogetše basadi le bana, a se a ba ahlamêla selo; ka diruiwa tšewo e sego matiakathoka a methepa(magadi). Ge mohlomong mohu a ile a ba le kgopolô pelega lehu goba semeetseng sa khudugo, gomme a bitša ba bohlatse a re: kgomo tša gore-gore, ke tša yo mongwe wa barwaye, gomme a mmolêla ka leina. Tshwenyêgô ga e ke e ba gôna; ge mokgômana Motubatsi a laola mohlape owe a o felwego ke tatagwe selebeneng sa dihlatse.

2490

Malapa awo a basadi ba motlalo, banna ba wôna ba hwago go se na taêlô (go) barwa ba gagwê, go šala kotsi le go hlokišana phedišanô e bose. Gomme ka ge lehu gantšhi ga le laletše. Lehumo le hwêlêla go morwa wa lapa le legolo, motho wa mphôbohlôkwa ya badimo e filo ba Sekhukhune II, a nago a phela a na le tsebokgolo, a beakanyetša barwa ba gagwê, gomme a re, yo mongwe le yo mongwe a etlhapeletše, eupja le se ke la tsêna ka ga matšwa a sebešo. Kgošikgolo yo o laile barwa ba gagwê, le bo-mmago bona, a sa thomiša go nyadiša methepa ya mathômô ya malapa a manyane a gagwê; di re go galalwa go

hlabāšwa, a re agaa! Ngwanaaka Sebops, šidiwe ngwanaaka,
e tlhapeletše o monna, tšeya molamo o etotšlš.

Molaetša - ka moka methepa ya gagwe e nyetšwe mabōnē -
bōna Puku No.1, Kg. VIII, Letl.XXIV; (1e) Puku No.1 Kg.XIV,
Letl.XXIII-XL.

A mosadi a ka dira ka diruiwa tše a di filwego ke
rragwē ka go rata, goba tše a itiretšego tšōna ka
bongaka?

Ka mekgwa: Mohlomong mekgwa le melaš ya dilete e ka
fapafapana, gomme rena Marota, le ge lesogana le nyetše
motnepa, ka lapeng la bathobatho ba moriri wa hlōgō, ya re
mohlang mothepa o beekwa, o eya bogadi, batswadi ba mothepa
ba a fa morwedi wa bōna kgomo ya letswēlš, goo fēpa ngwana
yo wa bōna ka kgomo ye; sethojana goba kgomogadi yōna e
matleng a Bauba le Sebutsi, gomme ga go yo a ka itirēlago
boethatšlš ka yōna. Yōna e tlemegantše b obedi bja lapa -
ke sešego sa rena le mahlōgōnōlō. Ge re le ka mo lapaneng
la rena, mang le mang, yo a tšogo thwala kgokonkwane goba go
gola kgagarapane, e sa le setlemaganong sa rena bobedi,
karoganō ga e gōna.

Bommawēšu ba še ba buna mabēlš le dibzaalwa ka moka,
ka mokokotlo, gomme borrawēšu e le diletamotse mosegare le
bošego; eupja mmane o re mabēlš ke a mogatšakē, gomme tatane
le yēna o riaho.

Marota - Maroteng, Babinanoko, ga gona pōšpedi lapeng.
Le ge monna a nyetše basadi ba masome, pōš e fo ba e tee ka
malapa ka moka; ge go kwalagala swanyana gore Hlapogadi o

2492

ithokola tša lapa, ke gore phehli e tsêne ka seferô.
 Hlôkômêla goba thætša, lebâlêla mathuding a ngwakô lerole
 la phehli ga e fêhla dithapalêgô le mahlômô le dipalêlô le
 dikôkwane; bjale ngwakô o wônetše - ke gore, leratanô le
 fedile; ngwakô o kgauswi le go hlathiwa.

Bannabagolo le basadibagolo ba tlo hlôkômêla gore ba
 lemoge le go bona mohlare woo gukilego phehli, gomme ge ba
 hweditše gore ke kokwane goba lehlômô, ba tlo bitša bobedi
 Bauba le Hlapogadi, ba tšhiipê yo mongwe le yo mongwe tsêbê.
 E re mola di etšwa madi, ba kgatlê motswiri, ba sepele. Ge
 e le batho ba tlo re gonyagoeme. Ge monna le mosadi ba tlo
 senya lapana la bona, ba kgologe go arogana tša lapa.

Borrawešu le bommawešu re ba kwele ba re, dikaroganô
 tša bona ka lapeng, ke thethô le lekgeswa: ka gore a ga(sic)
 di adimanwe - monna a ka dula bjang kgorong, goba, mosadi a
 ka ya bjang le basadi ba bang kgonyengi!

Ga e le maruô a tše di phelago ka moka, letsôgô le
 legolo ke la monna, letsôgô le lenyane ke mosadi go dibjaana
 tša lapa, tšêwo di dirišwago dijong. Marumô le ka moka tša
 tlhabanô di tsebong ya monna, gomme se sengwe le se sengwe,
 re dira ka go botšana.

2493

 Kgaoganyô 965

Naa monna ge a sa nyadiša morwaye ka magadi a
kgaitšedi, morwaye a ka belaêla a dira molato?

Putšhišc e ka newa tlhathollêlô ka seêma se sa bo-
 rakgolokhukhu, e lego sôna se bethago kgomo lenaka. Sôna
 se re: 'Re kgôna go bopa diolwana, gomme ka gare ga tšona
 ga re go tsebe!' Ke seêma sewo se sa pšhwego, dipelaelong

tša banna ba bantšhi mehleng e fetilego le mehleng yeno,
 go banna le basadi ka baka la barwa ba bōna. Ee ke therešo,
 masogana a gōna, awo a ka helaêlago, ge kgaitšedi goba
 dikgaitšedi, di nyetšwe ka dikgomo, gomme tatagwe a sa
 kgotsofale ka mekgwanyana ya go bilikiša megopolo ya rraagwê.
 Bjalege, ge mengwaga e feta, lesogana la tenwa ke go rōbala
 a hunyapana, godimo ga mmagwe a digêla selo sa gagwê. Bjalo
 mmagwê a re: botša ramogolwago goba rangwanago, gomme taba
 ya šikinywa. Tatago lesogana a ratabala, a re, tlaang re
 kōpeneng ka moswane. Ge ba kōpane, lesogana a re, aowa,
 kgopolêlô ya ngwana yo ka molaô, ga se ka duta tau molopeng,
 kotse e ka ba yēna. Motse woo ga o agilwe o itšano, ke ka
 maatšô a dikgaitšedi tša masogana; yēna ka noši o hlōka le
 putšanyana ya lengwana le letalanyana. Banna ka moka ge ba
 nyadišitše barwedi ba bōna, go diragetše sewo ba swanetšego
 go gahlanya barwa ba bōna le barwedi (ba) batho; ga se mathômô
 polêlô e swanago le ye barwa-Modiše; mmagwê šoo, ga se a ke
 a ekwa ganong gaka.

2494

Mekgwa le melaô ya Sepedi, mathatanyana awo a rarollago
 ke beng ba wōna, aa 'Lapa ga le je le lengwe'; ge moklomong
 go tsēnwe ka lapeng lewo go senago kgomo, gomme ka ntshe ga go
 se na lesogana, gōna dikgomo tša lapa le, di tlo nyala mothepe,
 go tlo tsoša peu ya lapa le(sic) bo-mositsana; gomme lesogana
 le, la tsoša leina ka mo seferong sabo mothepe, e sego go le
 hweletša, aowa!

Lesogana la ge e le sebedu, tatagwe le mmagwe ba tlemegile
 go ntšha maatšô a kgaitšedi, ba mo nyalêlê lešatšana go barwa
 ba Thulare. Sešema sa mogologolo se re: 'Ga bja hlalefa mohlaang
 bo wêlago'. Mosadi o tlo mo ruta go šooga thêthô, le ngwakô o

ithuta a swana le bagwêra ba gagwê; o wa ba bôna ga ba etšwa Sešime ditemong.

2495 Mehlôlô ye diregilego Mohlaletse ka ngwaga wa 1962, barwa ba babedi ba mohu mokgômana Seponye Morêwane Sekwati, ba bolaille rangwane a bôna, mokgômana Kgetshêpê Morewane Sekwati, ba mo gapeletša gore, a tšeye dikgomo tša lapa le lengwe, a ba nyadiše methepa. Masoganyana aa, a kwana le mmago bona, mohumagadi Koruwakae Seponye Morewane Sekwati; le ge kgôrôkgolo ya kgoši Morwamotšhe Sekhukhune ga se a tsêna go tšôna. Masoganyana a swarwa - le nankhono yo mogwalwanyana(sic) o sobeleditšwe kgolegong. Mmolawa a gana, a re, lapa ga le je le lengwe; e ka ba taba le mošato o sekôbô le kgobogô. Mehleng yeno ga go nyalwê ka kgomo fêla, go nyalwa le ka tšhalete; šomang le swana le masogana ka moka a motse woo.

Ke ge motho le monyanana ba swara mokgalabjana, ba phetla lešitaphiri(neck).

Mokgômana yo, e be e le monna wa mphathô wa Mangana a kgoši Thulare II(1919). Mokgômana yo, o be a tsenetše mosadi yo wa mogolwane go mo tsošetša peu, le bôna bašimane baa, ba tswetše ke yêna. Gwa phethagala sešema sa mogologolo a itšego a re: 'Matlebyane o bolailwe ke tswaalo'. Ke yôna 'Ka hlagolêla leokana, la re go gola, la ntlhaba'; ya ba therešo ge yo mongwe wa bagologolo a re: 'Re bopa diolwana, ka gare ga tšôna ga (go) tsebje'. A hwêla lefêšêla morwa wa Nkwemasogana. E fele ke therešo nko ga e dupe, e gudile fêla, go dupa ga e go tsebê!

Kgaoganyō 965

Ge monna a gōnōnwa gore mosadi wa gagwē o letšwe, a dire eng?

Go arabēla putšhišo ye, ke tlo re katakata ka sa-nthago.

Hlodimēla go kgaoganyō 949 le 950, ka lehutšho le legōrōnō; bjale go tebanyetšho mo go kgaoganyō ye, ka mabapi le monna yo le mosadi yo wa gagwē.

Ka ngwaga wa 1932, monna wa Motswakō, wa kgōrwana ya ga Madika, mokgōmana yo leina ke Lehweri Mokgotho. O kile a tliša molato go kgōrōkgolo ya Marota, Mohlaletse, (a/go) bega phinkgišanō ya kgōnōnēlō go mogatšaaagwe, le ge pegēlō ye, e tsene ka phulaša, e le ka baka la kgōrō ya Mapitsing ge motseta a etatōtše gore ke tšō palēlwa; gomme a tliša molato woo kgorong ya Mapitsi. Bjale Mapitsi a re, aowa, ga o fetēlō go Thulare, ka gore, se lego ka mpeng ya mosadi, ga re se tsebē.

Tona-kgōrōkgolo ya re, monna wa Madika, mo kgorong ye, ga go tsomēgē molato wa kgōnōnēlō. Naa mosadi yo wa gago o letšwe ke mang? Lehweri a fetola a re, kgoši ga ke tsebē, ke fo bōna ga a imile. Naa o be o ile kaye ga o tlo makala kimišo ye? Kgoši ke modirong ka Mabulane moepong(mine), gomme ge ke etetše ka gaye, ka hwetša mosadi yo Thōbane, e le moima, gomme ge ke mmotšhiša, ga a mpotše selo.

Tonakgōrōkgolo: Hlakudī! Pegēlō ya molato o bjalo, wa kimišano, ga se tsela ya wōna ye, ge e ka be lehono le tlile le moimiši fa, Thulare o be a tlo bula mpshikō, molato wa thaetšwa ke kgōrōbanna. Bjalo kgōnōnō ye yōna e mahlong, ka gore mosadi yōna šoo, ke moima.

Bapedi! Batho ba Se-Tswakō ba kgole le kgoto¹⁾ tša tšhwene, ga ba ye ka gagabo bona, mosadi yo a bēlēgē ngwana

gomme ka kudukudu go tsomêga moimiši a tsebê ke bôna; kgôrô e ka se kgônafatše go nyakišiša moimiši.

Mokgwa le molaô wa Sepedi: Ge monna a imišitše mosadi wa monna yo mongwe, gomme monna ofe le ofe, a ka fe lefiša monna yewo kantle le go mmege fa kgorong ye, e tlo tšeya legatô la tlhokofatšô ka malebana le lenyatšô le go senyetša yo mongwe ka swele²⁾.

-
- 1) Kgôtô - marago a tšhwene. Go ba kgole le ditshwanêlô tša tlhômphêgô, go se be le ditokêlô go sefe le sefe, sewo motho e(sic) sego leloko la sôna. Kgôtô - lentšu la go nyamiša.
- 2) Swele - go dira ka boomo; go nyatša ka moreba le ka go fenya. Go hlompolla motho goba go dira ka kang(permantig).
- N.B. Hlôkômêla - kgôrô ye ya Marota, e kgôna kudu go bakolla monna goba mosadi ofe le ofe, yo a hlôhlômwago ke morebana goba maradiana a dikgopolwana tša go senya goba go senyetša leagô.

Banna ba diraang gore ba kgônê go dira bootswa ba sa swarwe?

Mabapi le hlôgô-putšhišo ye, mokgwa o gôna go dihlotlêlô motseng, ba sepelago ka dihlarê tša bagarigari tše swarwago ke batsebi ba tšôna; gomme ge o thaeditše ge bo-rrawešu ba be ba thabile, ba le boeketlong, o lamoge therešo, ga ba re anegêla ka dihlarê tše:- (1) Phaabašimane,¹⁾ (2) Monnemoso,²⁾ (3) Maleko - kgobanyong ya tšôna.

Ba re, ka pušu ya kgoši Sekhukhune wa pele, go le go le gôna monna wa ntšhêšônônô, mokgômana Mmutlane Maahlô(Monareng) wa selete sa Sekôrôrô. O be a agile fa Malokêla(Puttney), kgašwi le moêpa wa Penge Mine. Monna yo a re go kgoši Mašilagatiše: 'Bakgômana bakhwi ba gago ke baleti ba bjang, ba bolwa(sic) ke borôkô'. Kgoši ya re: 'Bjang?' A re go

kgōši: 'Ka-moswane a ke o kgoke putšaane ya phōkō mo kgorong, ke tlo tla ka e bolaya, ka ba ka apeya senaakane, wa ba tsoša ga se budule'. Kgoši a re: 'Nka go neya kgomo tše hlanō - mosaatena!'

2499 Ka-moswane le hlabile letšatši. Ge mokgōmana Mmutlane a fihla kgorong, o hwetša bakgōma le bakgōmana go robetšwe, nke ba robaditšwe ke papalase³⁾ ya go rōbala košeng ya go lalwa bjaaleng. Gomme kgoši Sekhukhune a dutšhi sedulong sa gagwē; putšaane e kgokilwe mafateng. Ke (ge) mophigišhi Mmutlane a tlemolla pudi, a e bolaya, a thelega pitša, a e gobēla⁴⁾ a apeya le pitšana ya senakane⁵⁾ ka thokwana go ye kgolo.

Eitše i(sic) tšwile marapong, a re, bjalo Hlabirwa a Phaahle, o ka ba tsoša bana ba gago, go lewe senakana. Gomme kgoši a ba tsoša, gwa lewa.

Kgoši a re go Mmutlane: 'Monare, ke go bone lehono, o monnanna!'

Mokgōmana Mmutlane ke ge a nwa kgomo tše hlanō. Kgoši ya mo neya go diša moraka wa dikgomo tše bego di reetšwe ditlou.

Melaetša: Mehlare e gōna, yewo batho ba rutilwego phetolanyo ya tšona, e rutilwego ke batsebitsebi ba yōna, le mekgwa ya dikgobanyō. Naa baakabele ba bohlotšōlō ba ka hlōka bjang dihlare tše? Bagarigari goba baakabijana ba dihlōtšōlō ba ka hlōka bjang malotšana, ba robala malapeng a banna ka dithobadišo; ke mahodu a bootswa; e sego go bolaya ba gabo bona, aowa!

1) Phaabašimane - ke mohlašana, o mela mo gontšhi gōna mo Tvl.

2) Monnemoso(Indoda-emnyama) - ke moletsabagwera; ludu fa ga Sekhukhune lefaseng a fiša(sic).

3) Papalase - motho ge a lapišitšwe ke botagwa.

4) Gobēla - go hlatlega nama ka moka.

5) Boteng bjoo lewago ke banna; diripana tša mogodu le mala etc.

Kgaoganyo 967

A batswadi ba bangwe ba dumela gore barwedi ba bona ba lalwe, gore ba ruwe ka ditshenyegelo tše di lefewago?

Ba-kgōrō ya Marota, go rarolla putšhišo ye, ke ge e ka be ka pušo ya Sekhukhune sa bobedi, nkile ka bona melato e meraro, e tlišitšwe kgōrōkgolo, gomme aowaa; melato ya dikganyetšhanō/dikganyetšanō tša dikimišo ke dilwana tša magōrwana a manyane.

Ka molaō wa Sepedi, ge lesogana le se na phegišanō le kgarebō, kgōrōkgolo ya Marota ga e na pelaēlō ge bobedi batswadi, ba kgodišana ka dipoledišana tša khunollēlanō. Le ge makunutu a banna le basadi ba bona ka malapeng, a sa tsebjwe le go kwiwa, eupja mokgwa wa Bapedi, wa go tsoma leruo ka mpoopo, ga se wa tsēna dithateng tša Babinanoko.

Borakgolo re ba kwele le melaēla ya bona, ba re laile leagō. Leagō ke ge masogana a nyala methepa, gomme motse o katologa, gomme marōlē o ntšhifala; bjalege, le na le motse: malapa a tlala bana. Ya ditlhōka-batswadi(illegitimates), ga se mokgwa wa tlhagō ya Marota. Ke mokgwa wo rutugilego mehlang yekhwi. Le ge re tseba mabošoro a bagclogolo, go boifa kgobogo, eupja go dira ngwana bona go ba seēpa-lehumo ka mmele, mokgwa wo ga o gōna mo Maroteng. Mokgwa wa tawō ya kgokgothele wa Marota, mositsana ge e sa le lethumaša, a ima, ke mpja; molato wa lōna ke kgobošo, le dikgōrwaneng tše nyane ga o sekišwe; ke tša mmaḡwē le tataagwē ka lapeng - ke lešoboro.

Mokgwa woo, bo-mmago mathumaša ba nyonyobetša ka dinaala barwedi ba bona, le go ba hlathollēla gore mohlaang kōma ya bjaale e hlaga, o ba tšhalcdi ya morago ge go tsēnwa bodibeng bja kilēlō.

Nareadi: o se re gobošetše lapa ra ba digoboga leagong la magagabo rena, batho ba re tshwaa mare ge re gahlana nabo ditseleng. Gomme ge ngwana a le mahlatsa, a se foraforetšwe ke megofe, e be motho, a phonyokgê ka šobana la mogašwa.

Mašoboro le mašobošwana ba gapeletšwa go dula merakeng, e le go leka go phema tšona dikotsi tša go imiša mathumaša, gomme sešema šona se eletšwa se rego: 'Hlōōgō e meetse e lōtwa ke mong!'

Mabohlola aa, a bōrwago mehleng yeno, ga se tlhago le mokgwa wa Bapedi, setšhaba sa Thulare. Bo-rrawešu ba be ba re, ke tššna di-hlaba-le-letšatši, gomme ba bolēla therešo. Mehleng ye ya rena feleletše kgwatho, ya mphofolēla wa mogudi-marung.

2502

Putšhišo ye, kganyetšo go yōna fano Maroteng, e ka ba mohlomong e ka dirwa ka malapaneng a bafokotšana. Ga e le se-Mošate wa Marota, ga se ya ba gōna; ka moka dikgarebê tše thitšhitšwego di sa nywalwa ke bathitšhi. Kgopišo e kgolo go batswadi ba leagong la Babinanoko, ke go bona morwedi wa mokgōmana ofe le ofe, a šahlala bana ka lapeng, bawo ba se nago le bo-tatago bona.

Sešema sa manyami a bo-rakgolo, ba re: 'Aa ngwana yo, mohlaang a felelwago ke matla, o tlo di botša mang; goba badimo ba mo gopola, bana ba o tlo ba tšholla kaye go mang?' Go swana le lesogana ga le belōgiša ba-šele, ba re: 'Aa, seota-ota sa ngwana; aa ka-moswane yēna o tlo roma bana ba bo-mang ka gore yēna o rotēla lefawong, wa gagwē morotō ga o babbe?' Dogafana bja bootswa ga se bja basadi goba methepa fēla, aowa, bagafigafi ke banna le masogana. Ga go be kaone

go otswa lelokong leno, e lego mohola go wene ka-moswane'.

Ba be ba riano banna ba ratago leloko le madi a bona. Ke ka baka lewo Marota madi a bona (a) dikclogago le diferō, ba tsošana seng sa bona. Ka mo malapeng a bo-ramogolo le bo-rangwane le a bo-mogolwake goba samma ntaboge, le tsênêlō ya bahlologadi.

A monna o na le boikarabêlō tshenyong ye dirilwego ke diruiwa tša gagwê?

Bjalo ka ge putšhišo ye e le ya kgahlanō mabapi le molato(offence) wa diruiwa, monna ofe le ofe, ka malebana le mekgwa le melaō ya kgōrō ya Marota, o na le boikarabêlō ka gore, diruiwa tša maoto a mane, ga di na molomo - di ruilwe fêla, gomme tshenyong ya tšona, ke mong wa tšona a tlemegilego go fetola.

Ge molato wa tshenyō ya diruiwa e le wa dimpja, kgōrō-banna e tlo butšhiša Bauba gore a mpja ye ya gagwê o kile wa kwa eng ka yōna? Ge phetolo e kwana le bosenyi, e tlo ba molato wa bonyatšhi go wene ka go sa hlōkōmêla, le go latšela dikeletšō tšewo basenyetšwa ba go boditšego tšōna. Bjalege, o bonagadi(sic) moreba le matla awo a fetago a banna ka mako.

Seripaganyō ke gore, mohola wa mpja o lekana le bosenye bja yōna, gomme go khutšha melato, ke go e bolaya. Ge e le ka mabapi le diruiwa tšes; dikgomo, dinku, dipudi - molato wa tšona ka go senyana go dilengwa, lephekō ga le gōna; goba o hlōka modišana, wene mong wa tšona, tšwaa natšō. Ge o sa diragatšē, di lahle, goba o abêlō bageno gomme o dule fase, o nwe bjaalwa.

Molaetšo: Marota a kgoši Motodi Benard Sekhukhane

Morwamotšhe, ka mofarefišana wa makhuduthamaga a Mohlaletse 1958, mmušo wa Republik II van Zuid-Afrika, o re khutšhišitše tshwenyegō, o re dudišitše mo Naboomkoppies No.262, Sekhukhune-land area, ka ngwaga wa 1964 Sepetemêrê.

Re hweditše temšlō ya Leburu le bego le dula mo, le na le tšhemo lesereng¹⁾, ka gore mmušo wa 'Trust Land', o dumeletše Marota go ruwa. Bjalege, ka baka la setlwaedi sa naga tša sekgowa tša Bogwaša, maruwana a rena a dikgongwana le diputšanyana, di tshwenya kudu tšhengwana ye ya lesereng. Bjalo baloti ba tšhemo, ka tašlō le molaš, diruiwa tša(sic) di a swarwa; gomme di lefišwa hlōgō go thōma ka 10c - 15c pōō ke R1.00. Naa ke gore Trust Land, o dira phošo go tshela molaš(trespases) wa mabêlê goba go lešaa? Aowaa! Trust Land e sware(sic) molaš wa Sepedi goba Serota, le ge bana ba rena ba tsena dikolo, beng ba diruiwa, dišang ka noši banna le basadi; bana bona dikolong. Ge o sa rate go diša, abêla ba geno, goba lahlêla papatšong, gomme o khutše, o gwaiše bjaalwa. Ka gore bjaalwa o tlo sêlêla lapa, le go lefêla bana ba-gago tša ditshwanêlō go thuto le kgodišegō le phelo e bose ka lapeng.

1) Lesereng - 'lusern'.

1048

2505

K34/ 120

46

Kgaoganyō 969

Ge mositsana a imišitšwe, a senya, goba, a belega
ngwana a botoga a hwile, go lefišwa ditshenyegelo
dife?

Go arabêla putšhišo ye ka malebana le mekgwa ya
bo-rakgolo, tiišetšo ya melaō ya bagologolo, ge re theeditše
dipoledišanō tša bona, ge ba dutšhi merithing, gomme ba
laodišetšana ka dithetša goba dišuhla melato.

(a) Ge morwa wa mokgōmana Kgalema a imišitše morwedi wa
mokgomana Nkwēmasogana, gomme poledišanō ya bobedi, ya
butšhišanō ka lapeng, gomme lesogana la ikhwetša molato, a re,
ke be ke re ke ya bapala, kganthe ke hlōla kotsi. Bjalo
batswadi ba re, wene ka kotsi ye ya gago, o reng ka ngwana
yo wa morwa Sekwati? A re, aowa, ke lumile fêla, ga ke kgōna
gore nka mo nyala; thapêlana ke kgomogadi.

(b) Ge lesogana le kgarebe ba ganyetšana, molato o išiwa
kgōrōkgolo; ge ganyetšanō(sic) lesogana le kgarebe go sa
thupa lerole la melome, kgōrō e tlo ba bakolla lesogana ka
tefo ya kgomo tše pedi; a ka ruta butšhi.

2506

(c) Ge e le gore lesogana le lefišitšwe, gomme mositsana
a hloka mahlatse, kakgolo ya senyēga goba a phuma, mohlomong
dinakō tša lebana leseya la bēlēgwa le hwile. Mokgōmana
Nkwēmasogana o romēla motseta wa kgōrō ya gagwē gore Thulare
a tsebe re šitilwe ke go diša, motheпа wola o paletšwe ke
bosadi le yāna mothwana o fulugile a ekhwetše. Thulare o
tlo fetola a re, gareetse morwa Sekwati, ke tšōna tše senyago
leagō; re nyamile! Le ge e ka be kgōrōkgolo ya na ya ahlola
ka 'A re leteleng leseya', gomme gwa hlōlēga kotsi ye morago,
batswadi ba motheпа ba ka se tsome selo go batswadi ba lesogana.

Mokgwa le molaō wa Sepedi, ga (o) dumšlšlš tefišš go sewo beng ba sōna ba tšerego, badimo. Le ge lesogana le be le lefile kgomo goba kgomo tše hlanō ka go senya bokgarebe bja morwedi wa Nkwemasogana, ke se-ya mošate ga se bowe -- go itšanō mogologolo wa gaye Mogokgomeng Tubatse.

Lentšu la bo-rrawesū lewo re ba kwelego ge ba kgalemēla moahlolwa wa lesogana, ba re 'Mošaa! O pšhatlile letswejana gomme o re ga o rate go mo nyala, mošaa! O tlo ba tswala barwa ba bagwera ba gago šibawo mošaa!'

Lesogana la go lēmala go senya bana ba batho, a sa nyaale, ke letšopja go leagō la Babinanoko; dilefišwa tša gagwē di tsenya bodiidi ka lapeng, le kgobogo. Lesogana le bjalo o bōnwa thuuri leagong la Marota.

A motho yo e lego lehodu, e le wa moloko, a ka begwa ke wabō?

Bo-rrawesū ba re buditše ba re lehodu ga le kgōnēgē go hlatšhišwa bohodu, o bupilwe ge a paletše ditaō le dikgalemelwa(sic) tša ka lapeng, goba kgōrwaneng ya molokwana. E fo ba wōna malapa a ilego le boori.

Ngwana wa leloko ge a etemile ka go utswa, goba le ge e le morwarrago goba wa rangwanago, gomme ba-moloko ka mehla ba phegetše go mo eletša, gomme e le gona a tšwelapele ka botšopja. Batswadi le ba-meloko ba sohlola morwalō, ba re, gareetse ngwana a Hlabirwa a Phaahle!

Mohlang tau e ile mohlōlōla, o se ke wa iša mahlō go rena, o tlo kgwatha-kgwatha jilo tša banna, gomme wa gobala; rena ba-gene re tšwile go go arabēla go mabothata afe le afe, awo o tlo go kōpana nawt ka mabapi le tša bohodu.

Seema se sa mogologolo se rego: 'Kgocri e bōna mase a kgaka, eupja mootlwa ga ye o bone'; o tlo fetōlōla wa ba moleme, gomme mafēlōlō a gago ke tshenyēgō yewo go se nago ngaka.

Mogontšhi mahodu a moloko a bōnagatšwa ke tshenyēgō le tshereanyō ye dirwago ke bautswetšwa ka dinešlōlwa tša dihlōgārō tša bo-re-a-tseba, mangaka-baloyi; gomme ga go phigišo go wa diragala le nankhono ba sa ile makōmana bo-Makolofuti Andrew Sekhukhune Sekwati. E be e le monna wa mphathō wa Mangana a kgošana Phathudi Morwamotšhe

2508 Sekhukhune - 1904. Tšhupō ye ke ya fēla wa motse wa Marota - Mohlaletse, gomme ba gōna ba bangwe e ka ba go senya kgapetla (paper) go thankgodiša maina a bona. Ke wōna malapa a ilego le boori. Ga ba lahlōga ka lehu, acwa. Da bangwe ba hweletše sepetleleng sa Nazarite, Pretoria; e le magafa, ba ile dilo tša magagabo-bona.

Ke mo go thata rena ba madi a Thulare, go begana ka tša bohodu pelega kgōrōkgolo ya Marota. E bile ke kgoboša-moloko mo leagong la Babinanoko. Ke mokgwa le molaō wa segagešu, ee, ge ngwanaborena a ka swarwa ka magoreng a mangwe, gomme ra palōlwa ke diphephotho, ga go matla awo a ka thibēlago moutswetšwa go iša molato Mošate.

Mmušo wa Makgowa: Mehlang yeno ya pušo ya Makgowa, magoši ka moka, a ehogile ka mabapi le ditiro tša mahodu mo

ga Sekhukhune ka bophara. Le batswadi le ba-meloko mosenyi o putswa ka tirô ya gagwê. Gomme moo dikgolegong tšewo go dirêlwago boušwa bja letswayi ka-moswane le ka-phirimane; e fo ba ka gore bobé (bo?) bitile lefase, memôya ya ditšhila e atile.

Go se kwe ga setšhaba, se ekgoulêla dikgalefo go badimo le Mmopi wa sôna. Bjale mabothata le dikôtlô di ukametše ga sôna. Rena Marota mekgwa le melaô re paletšwe.

Ngwana yoo o tlo ja ntaa a šeeba ka letlaee.

Sešema sa bo-rrawešû: Hlôgô-sešema se sa borakgolo-khukhu ke phularêlô ya motswadi go ngwana ge a sa thaetše ditašlô tša motswadi wa gagwê, pelo ya ya motswadi e hutšhulogile mekgwana ya ngwana: ge a sa kwešiše tšohle tše motswadi a mo hlahlelago tseleng ka tšôna, gomme^abolêlê ka manyami, a re: 'O tlo ja ntaa(louse) wa šeeba ka letlaee(egg) la yôna ntaa'. Goriano ke gore, o tlo ba modiidi, wa ja ditšhila tša bagwêra ba gago.

Mošaa! O tlo ba segoboga, le sekwêrô leagong la magageno, ga o rongwe, ga o diše diruiwa, le mmago ga a go rome; mošaa, o tlo ipôna! O na le bosenyi, o senya dilo ka boomo le matetswana; ga o swana le ba bangwe; ge go iwa kgonyeng ya kgorong, ga o ye le bagwêra ba gago, o šalela go senyana ka mo malapeng!

Ka mabaka (a) mangwe, ge mmadi wa kgaoganyô yekhwe a ka bala ka tlhôkômêlô, o tlo lemoga gore, ka mo gare ga dipuku tše hlanô tša Moše, mohlanka wa Modimo, a gôna mantšû a bohloko

2510 a swanaga le wōna aa. Mehleng yeno motswadi yo mongwe le yo mongwe, ge ngwana wa gagwê a sa tsênê sekolo sa thutō ya mangwalō, o riano go ngwana wa gagwê, go mošimane goba mositsana mashlo le dikgopolo di godimo ga sekolo. Mekgwa ya bo-rrawešu e gōgēla nthagō, go senyetšwa bana sebaka.

Mokgōmana Tsêkê Morêwane Sekwati Thulare, sellō sa gagwê o be a fele a re: 'Tatane o nkganeditše go tsêna thutong, lehono nkabe ke le bišōpō mo gagešu Maroteng.'

2511 Ka letšatši la masome a mararo a kgwedi ya November, 1968, go be go le kōpanō e kgolo ya selete sa Bogwaša ga kgoši Motodi Ben Sekhukhune Morwamotšhe. Kōpanō ye e be e kopanetše mo Marota sekolo. Batswadi le bana ba sekolo, barutiši le baruti, le kgoši Motodi le mohlahlobi wa dikolo, mokgōmana G.J. Moloisi. Batswadi, mmōgō le bana e be e le palō e ka godimo ga 1890. Ka morago ga diboledi le dikōpēlō le dirētō ka baana, mokgōmana G.J. Moloisi B.A., a re: naa ke'ng sekolo? A ke re tšeele tša borakgolo, ke ra sekolo, ke'ng? Naa go rutwa eng, re letetše go hwetša eng ka bana ba rutwago ka mo sekolong? Ke gatēlēla godimo ga mantšu a diboledi, mokgōma Judah S. Sekhukhune le moruti Philip S.J. Mampuru. Ka mo gare ga sekolo se, re na le lehutšo le legolo gofe go tlo tšwaa barutiši, barutišigadi, baruti, dingaka tša sekgowa - e sego tša dikgagara, aowaa! Masogana le methepa bawo ba tlo go ya go dikolo tše phagamilego, ba bowa e le bannanna le basadisadi; bawo ka-moso i tlilego ba baetapele ba setšhaba se, ge rena re tšofetše goba re ile badimong. Ka mo sekolong re lebeletše go bōna bana ba rutwa: tlhōmphō, boikokobetšo, gomme mehlala e bjalo ba e tšeya go barutiši ba bōna; ka mo sekolong se sa Marota, ke tlhologēlō ya rena gore ngwana yo mongwe le yo mongwe, a tšwē a swere lengwalō la thuto-magōmō, ke gore ^{la} mphathō

wa boselêla; ka mo ntle modirwana o kaonana o hwetša ke motho ge a tseba ntowe, dibedi, diraro. Ge motho a sa tsebe tše, di-naye, o rwele ntlaatla ya ditšhiidi.

Seëma se sa bo-rakgolokhukhu se šuletše bana ba sa bopegago tlhagong, bana ba ithwešago bomadimabe lefaseng le re kwelego Jehofa Modimo Ranatla-ohle ka mohlanka wa gagwê Moše(Moses). Ka morago ga polêlô ya mohlahlofi, mokgalabje moruti Edward M.E. Motubatsi, a kgopêlwa go tswalêla kgobokano ka thapêlô le kôpêlô No.153 difeleng tša Sione ka Sesuto sa ga Mošwêšwê.

Ngwana yo o tlo ja ntaa a šeba ka letlaee - go itšano borakgolokhukhu bogologolo kuwa gaye Mogokgomeng - Tubatse.

Mokgwa wa tlwaêlô ga go hlasêlwa ke ofe?

Bo-rrawešu ge ba anêgêlana ka mekgwa ya tlhasêlô, setlwaedi sa bôna, ke ka-masa, nako ya mahuba a banna gore ka mahuba a basadi motse o neêlwa ka sešaa.

Tlhasêlô ke bohodu, pôô e patišwa le lefagolo(ke gore e sa le swiswaneng), e re ge motho a thôma go bôna sa fase, e be mollo o lwele. Le ge go ka ba bjang, mokgwa wa tlwaêlô ya tlhasêlô e dirwa bošego. Mosegare beng-motse ba fele ba gobatša bahlasedi kudu. Ka baka lewo tlhasêlô ya mosegare ga e kgônagale. Ee! Ntwa ga e hlolegile mosegare e bitšwa bja-phagana-mahlong, go swana le ya kuwa Tsolameetse 1856, ge Marota a amoga Maswatse kgomo le dihuswane tša Boroka ba ga Sekôrôrô. Tlhasêlô ya bošego e lokile ka gore ga re bonane

mahlong, ka gore re ka tsebana. Ze ka baka lewo go felego go ngamolwa mphiri gore kgoši ya motse woo e phidišwe lehung.

Ga se diraa ka moka ba nalego tsebō ya sefahlêgō sa gagwê, gomme e eletšwe gore a thobê ka nakeng lefe, le sehlophana sa baloti ba gagwê, gomme a phele.

2513

Tlhasêlō ya Marota e dirwa ka masa. Ya mosegare e ya gobatša. Ga ešita ya Mamone, le ge e ka be re be re na le dikōlō(explosives), mahlatse motse wa se fišwe ka mollo; bjale bahlabani ba bowêla ka sa nthaga(sic) gwa phatlalalwa. Ke ge molaodi, mokgōmana Makwatanyane Sekhukhune, a laêla madiraa go bowêla gaye ka gore bontšhi bja batho ba be ba feletšwe(sic); gomme ba-Mamone ba re fahla, go kwala motswiri wa koclo fêla. Mahlatse a go se fišwe ga motse, a dirile ke mokgōmana Kgobalale Sekhukhune ka go kgalemêla madiraa gore go se ke gwa kgwarinywa mollo godimo ga ngwakō ofe le ofe, ka gore se nyakwago ke gore kgoši Malekutu Mampuru Sekwati, a ba neêlê mokgōmana Kgolane Kgoloko Sekwati.

Kgoši Malekutu a gana, a re nkhōkhō. Eitše gore ntwā ya Maburu le Maisimane e dirile khutšō(armistice), mmušo wa Maisimane wa khuduša mokgōmana Kgolane, wa mmeya mo Madibong (Geluks Location).

Mokgōmana Mogase Motubatse Sekwati, o be a fele a re, Makgowa a dirile mohola o mogolo, ka go re amoga dithunya, ka gore, khutšō e be e ka se be gōna mo Sekhukhuneland; ka Marota ea, a Mohlaletse, ba be Ba sa na le lehufa go kgoši Malekutu ka baka la mokgōmana Kgolane, eupja badimo ba ganne; mmušo wa Makgowa wa kgacla ditshêlê, gomme lehono go nošwana naetse, re bana ba motho ka teefatšō ya pōō.

A diraa ka moka di a alafiwa pelega ge di
ya direng?

Karabo ya bo-rrawešu go putšhišo ye, ba dumela ee, kantle ga gore diraa le ditlhabanō tša bōna di fokiwa, ntwā e ka se kgōnagale goo hlabjanwa. Mokgwa le molaō wa Sepedi ke gore ditšhidi tše kgolo di foke mephathō ka moka e yago tlhabanong goba tllhaselong. Naa ditšhidi tše, ka mphoka di tlo thibēla bahlabani lemu?

Go fōka diraa le marumō a bona, ga go matla a go thibēla selo, ga go phemelō ya lehu, aowa, efoba tlišeletšo ya mokgwa le molaō wa borakgolokhukhu.

Naa a ga koolo e tšwile ka sethunyeng, e go lebantše, sehlare se ka e aroša, gomme ya leba thokō?

Re phemēla ke badimo, e sego ditšhidi. Naa mphokō woo (o) dirilwe bjang, ke mang goba bo-mang?

Mphokō wa go foka marumō, o gobantšwe ka maleko le dihlare tšewo di tsebago ke mangaka-marumōa tlhabanō, gomme kgoši le tonakgolo e lego balaodi ba wōna.

Naa ge le ka ya le palēlwa ke phenyo, go belaēlwa mang, kgoši goba ngaka-marumo?

Ee, gomme le ge belaēlō(sic) e be gōna, gomme ga e le gore ga ra palelwa ka bonyane le go fokola goba bofšwego(sic), go fele go gōnōnwa gore melekō le malea a rena a fetwa ke matla a melekō ya bahlasēlwa. Bjalo sephethō e be eng?

Re paletšwe, ga e se go lōba kwanō. Naa le lōba kwanō ya mchuta ofe, ka gore le ntšhitše marumō a borumulane, le ile go ba bolaya le go sonya motse wa bōna?

Phetolo: Ka mokgwa le molaê wa Sepedi, go lobjwa khutšo le borókô, ka mothepe wa mokgôma yo mogolo wa madi a bogošî bja babina-sewo.

A ge kgošî ya selete sewo, e sa kgôtsôfale go dirweng?

Aowa, gôna kotse go na le sewo yêna a se gopotše, gomme ga e le rena re phethile ditaêlô tša badimo, gomme ibile go lobana e be e se mathômô ka rena goba selete sewo.

Naa lena Marota, le kile la lôba efe kgošî mo lefaseng borwa bja Afrika?

Ga e se kgošikgolo Tsulu fêla, gomme le yêna o be a sa lebanya go re hlasêla, ge bo-rrawešu ba re botša ba re, e be e le madiraa a gagwê a bowa ka thokwe ya Lebowa, a etšwa lesolo la kgomo, gomme a hwetša Bapedi ba agile mo Phiring ga Masemola, a tlatlarapetša ka ge mehleng yewo Marota go swerwe dithunya tša Sekgowa; eupja madiraa a phaologa ba sepela go sa diragala mathata a magolo kudu. Bo-rrawešu ba re botša ba re, kgošî Sekwati I, a lemoga gore setšhaba se sa Matsulu ke see matla, ke ge a romêla batseta go lôba; 'mme kgošî Mpanda a re go baromiwa: 'Ariyeng le botše morwa wa Thulare a rôbale borókô, gomme a se ke a rôbalêla ruri; a fele a thaeditše ka bohlabêla-tšatši, go na le morumulane.

Kgaoganyô 974(C)

A e be e le setlwaêlô go ikagêla dibô, kaye, maina a tšôna?

E ka ba go Hôka therešo, setlogo sa Bapedi, dibo tša go aaga merakô ka maswika, ga e gôna tsebô yewo. Bophemêlô bja rena ke mphoma, ka gore mehleng ya bogologolo go be go se na

sethunya(sekgamphuthu).

Mokgwa wa go aaga sebo, re bone ka sa ngaka 'Reverend' Alex Merenskey mo Botšhabêlô. Dibo tša mašakana ke dilo tše lebanego le go phema; dibetšwa tše swanago le koolo tša mešidi ya mello goba dithunya. Gomme re thomile go swara sethunya ge go khutšwa Phiring ga Masemola(Sekgathome) 1839; ge Magôlôpô, Manala, Madikwa, ba bowa go tšo direka sethunya kuwa Senku goba Kirimišitwane, ka Seisimane ba rego ke Grahamstown; le tša Makgola, Madiša, Makwa, ba go di bêrêka Delagoa Bay - sethunyanane se bego se reeletšwe 'ina la mapantane.

Dibo tše di lego bohlatse bja mathômô, ke tše agilwego Mohlaletse ka pušo ya kgošikgolo Sekhukhune wa bobedi. Tšona le nankhono di sa bônwa; madulô a tšona šiaa ka (1) Makweng, (2) Seolodi, (3) Seolotšane, (4) Makhakhasane, (5) Mosesanyane - ke sebo se godimo ga thabana ya kgauswi le Bapedi Trading Store; (6) Sebo sa Phala le Maredi; (7) Senkgadikgomo le Mafiri le Maleka le Bogopa - sebo se ka bohlabêlatšatši bja lebenkele la B. Tg. Store. Mehlang ye le ge merakô e ka se hwetšagale gabotse, go ka se rônwê mohlomong ka gore, ke mehla ya meagô ya matlapa baswa ba ka be ba thuthile gomme go bonagala go le bjalo.

Molaetšo wa mabohlatse: Bapedi ba kile ba aga Bogwaša, Madinôga(Naboomkoppies 262, Mahubahube, Ga-Manokke, Mogokgomeng (Steelpoort station. Ga go hwetšwe seka sa dibô; ke tlhathollêlô gore tlhabanô tša bo-rakgolo e be e le tša lerumo le molamo le magagane fêla. Phôkgô masenya dianêgwa e le mollo. Se ka hwetšwago maruping a bo-rakgolokhukhu ke merakwana ye kgalwago ka bodikana ka mephathông, ba ile go phêtha lebollô. Bjalege, mphathô o mongwe le o mongwe, o šiya sekana

sa segopotšhō sa wōna sa merakwane e bitšwago dithmuri goba dipshiri.

Lentšū le, dibō, ga le re mašakana aa ngwadilwego ka maina, aowa, Maisimane ba re ke 'refuge' - bala Joshua 20: 1 - 6; ke neile molaetša le tlhaologanyō lerumō le molamo di ke ke tša agēlwa mašakana. Botšhabēlo bja dintwa tša bagologolo e be e le maweeng le mephomeng le diteleng tša dithaba tše teletšana go swana le Ntweletauwana, Phepane, Modimolle, Serafa le melapong ye befilego go uta dikgomo le dihuswane, ge go kgōnēga, gomme rena Marota mo Sekhukhuneland, re thomile go aaga dibō tša tlhabanō ya sethunya fa Mohlaletse ka ngwaga wa 1898.

Kgaoganyō 975(D)

A gōna felo ga polokēlō ya dijo, di bolokēlwa ntwā?

Go arabēla putšhišo ye, ke kgologolo. Bo-rrawēšu ba be ba re lelōtō la mabēlē goba dijō le gōna, eupja polokēlō ya rena Marota, ga se yewo mohlōkōlō wa rena o ka kgōnago go phološa setšhaba sekga sa ngwaga e meraro ntwā e le bothateng bja tlhabanō.

Dijo tša rena, di kgōnafatša fēla ge mohlomong ntwā e sa rakēlēla motse, ge e phuphantše setšhaba, lehu la tlala le tsēna gotee le thosanō, ka gore mabēlē a rena a bolokwa ka dišegong tša mabjaang, gomme ge motse o eswaa, le tsēna di a thokgosēla. Le ge ba-tsōtō ba kgōnnē go lōta, ke dikekeng tša matšopa, bahlasedi ba pšhwatlaganya ka melamo.

Ga e le rena Marota, go boloka mabêlê go re šitile kgolekgole; re phalwa ke ditšhaba tša bolokago mabêlê a bôna ka meteleng fase ka mašakeng a dikgomo, gomme le ge re ka re re ya ba etša, naga ye ya-gešu e na le mohlwa ka kudukudu; ka dišegong le gôna tšhuupa ye e le dipelwana tša thôrô engwe le engwe ya lebêlê. Re tswakêla mabêlê ka moloma wa digopha, ga go thuše selo, ba bantšhi mabêlê ga a fetše ngwaga otee a se a senyêga.

Lelôtô la dijo lôna re šitilwe, ka kudukudu mabêlê-thôrô, leheea, leotša, nawa, ditlhodi, ditloo - re paletšwe, efoba ka gore dintwa tše kilגע tša tshwenya setšhaba sa Marota i filoba impi ya Motsilikatse le tllhasêlô ya Maburu le Maisimane 1877 A.D. Ga e le ditlala tša dikômêlêlô tša naga, ge legodimo le sa ratabetše, aowa, lôna ga go yo a ka e phemago.

Setšhaba se bonwago bokaone e fo ba Botlokwa ba Ramokgopa le Matšhaka le dilete tše ntšhi ka tikologong ya Polokwane go fihlela ga Malebôgô, ka baka la go êpêla mabêlê a bôna fase. Le ge a na le monkô wa mabung, eupja bohle bawo ba tlwaetšego a ba tsefela go fetiša a a tswaketšwego ka molora. Ke ditšhaba tše di kago tlatlarapetša tlhabanô matšatšana, bana ba bona ba ka se tšewe ke leêšê ka bjakô, go swana le rena ba ga Sekhukhune.

Naa ke'ng sehlôla ntwaga magareng a ditšhaba?

Bo-rakgolo le bo-rrawešu ba re ntwaga e hlôlwa ke marumolane, megabaru le lenyatšô le dipelaetšanô, go bakišana naga mellwaneng ya diphulo tša dikgomo le dihuswane le ditemêlô le mahufa le

meršba le dikganyogo tša bo-mmamoneanyi. Ntwa ke tlhokiša-phedišanō le masenya-leagō, ke mamoratwe wa mašaedi, ke motsenya lehlōya, ntwā ke kōtlō ya ditšhaba; ge pušo ya kgoši goba kgošana badimo ba Modimo ba e fularēla gomme selete sa yōna se thunkanywe ke se sengwe. Namolēlō ya ditlaidšegō tša setšhaba e ehulwa ke ntwā ya marumō, ge kgoši goba kgošana e swere batho ka sehlogo, ba namolēlwa ke tshenyegō tše dintšhi tša pušo ya kgoši goba kgošana efe le efe, di diragala ka baka la pušo empe le botlogēla melaō ya bofrabō, kgoši ka mehla e be le baeletšhi ba megopolo ya go boifa bagolo ba ilego; kgoši ka mehla e be le tlhaologanyō le tlhōkōmēlō go batho: ka gore ba bangwe, be-lahlāa re tōpē le bo-a-go-senyege a upēgē hlee, ke kgale a botšwa a fo gana ka gore o re ke yēna kgoši.

2521 Kgoši ye swerego pušo ya setšhaba, e boife badimo, ditšhegofatšo le mahlōgōnōlō a tlo eketšega go yēna pušong ya gagwe. Kgoši ge e na le megabaru le go belaēla mahumō a ba bangwe, o epjaalēla bomadimabe, gomme punō ya gagwē ke go amogiwa ke yo mongwe eupja ka marumō.

Borumolane: Ge bo-rrawēšu ba re anēgēla ka borumolane, bjōna bo tla go kgoši ka mafale a mabedi - mohlomon a mantšhinyana, kgoši e be e se motho yo a ētēlago metse le metsana; eupja dikētēlō tša go hlagiša dikōma goba botsetedi: lemoga, batliši ba marumula, a tlišwa ke bona barumiwa le bona babušana ba ba dikgōrō; ba bangwe ge e re ge a gannwē ke go lohlediša, e re mohlaang a thabile le kgoši le bakgomana, a fo re batho ba kgoši semang-mang; ge (ba) bina koša ba hlaba dišamana le(sic) fotlelago kgoši, e le bohlokopelo bja ge a gannwe ke mothepa wa motse owe. Yo mongwe e re ka baka la

go lotšhwe(sic) ka sehuswane, e re ka kganyogô ya maruwô,
 e re mohlang a thabile le ba ngwako wa bogoši, a re, ba-
 motse wa kgošana Mpaketsane ba be ba kwêra kgoši, ba re, o
 na le merišane ya mantšhakgatšhakgana. Bjalo bakgômana ba
 befêlwê ge kgoši ye kaaka ye e gobošwa ke mothwana wa ga
 Mpaketsane. Bakgôma le bakgômana ba re, bathwana ba ga
 2522 Mpaketsana ga ba thômê, ba kwa yôna kgošana ye ya bôna;
 mogologolo o itšê pinyana ga e re ping, e kwele ping tšê
 kgolo! Bjalege, maaka a sehvirihwiri se, a hlafišitšê
 megopolo ya bathaetšhi ba, ge ba laodišetša kgoši e thôma
 nyamô le pefêlô, e a fo kwêrwa ke mothomothwaana wa ga
 Mpaketsana; o laola mphathô wa Makwa goo lahliša mpja go
 nya go eme.

Bjale motse wa kgošana Mpaketsane le setšhabana sa
 gagwe se ba mathunthung, mehlatswana ya diruiwa e ya thupja,
 kantle le poledišanô. E be e le yôna pušô toka naa? Ge
 setšhaba se ahlolwa ka kôtlô ya lerumô kantle le boikarabêlô,
 e be e le yôna pušo ye neyago mahlôgônôlô naa? Kamogô ya
 batho lehumô la bôna, le tšhollo ya madi a batho, ke go
 ethweša kôtlô le madimabe go Modimo-Ramatla-ohle. Kgoši ka
 mehla e be morata-khutšô; moetapele wa setšhaba e be motho
 wa kgopolo ye bonôlô; modiši wa batho e be motho wa go sa
 akgofélê tshenyong ka mehla; a be moloma-a-fodiša a lemoga
 dihwirihwiri. Dintwa ka gare ga batho le magoši a tšona, di
 tlišwa ke batho ba swanago le mocko, batho ba lešira-širo
 sebešong ke botlhaka leago, ba swana le ba dipelope(sic):
 bawo bo-rrawešu ba bego ba re ke bompholotšana lehaanô; ba
 rego, morêna foo fa nna ke nnâši!

dipelompe?

1048

K34/120

60

2523

Kgaoganyō 977(F)

Naa batho ba aga metse ya bōna ba dula ba itukišetša ntwā?

Bo-rrawēšu ba be ba re ntwā ke sewagodimo, e bjalo ka sebokuboku. Ge o ka lemoga pitlaganō ya leagō la Sesotho, gomme wa iputšhiša gore batho ba ba agile ka pitlaganō ye, naa lebaka e be e le'ng; a e be e le ka go hlōka boagō goba e be e le leratanō? Bahlwe-ba-dibōna ba tlo go fetola, ba re, aowa, se se dirwa ke gore naga ga e rōbale, ge batho ba agile motse wa bōna ka tšhitlanō, e tlo re ge le hlasetšwe ~~ke~~ manaba, la šitwa ke go phemêlêlana, gomme manaba a le farafara, la palêlwa ke tebanō nabō.

Mokgwa wa leagō la segagabo-rena, ke go batamelana gore re kgōnê tihakodišanō, le ge mohlomong tša bošego le mosegare di sa fetšwe, ka gore bonaba ga se bja motho fêêla, le bja digagabi bo gōna.

Go aga ka go tabolokana ga se segagabo thata(sic) ya tlhago ya motho; batho ba aga segarisengwe; motho ge a ethekolo(sic) ba gabo ba tlo mo hlakodiša bjang, ge a hlasetšwe ke se se mo tlaleditšêgo.

Ntwā bo-rrawēšu re ba kwele ba re, naga ga e llalê, go lala tšhemo, ba re ke mogola; ke ka baka lewo re phelago re hlōsa marumō - banna ke ditau ga di adimane mēênō, monna ga a dule ka lerungwana le tee fêla, aowa!

2524

Kgoši Sekwati I: o re: 'Marumō aka nke ke Selemêla, ke tšhabaahla'a malêma kgwadi mathule ke ya hlaba tlakana labo Mpilo a Bogopa.'

Borakgolo - go fihlêla ka mphathō wa Makwa a Morwamotšhe II - monna goba lesogana le mašoboro le badiši ba diruiwa, e be e le molaō go sepela maētō goba madišong go swerwe lerumō;

lerumô ke molamo wa monna ofe le ofe mehleng yewo. Kantle ga kgônônô ya bonaba goba manaba, ditau le diphiri goba mahlalerwa - diphôôfôlô tše kgolo, o ipolaele kaangi!

Mokgwa le molao wa Marota, ge ntwaga goba diraa di laolwa ke mephathô, ge eba mokgômana Rantobeng Morwamotšhe Sekhukhune e sa le lesoganyane(sic), gomme a bolotše, a ka kgodišege go tsêna tlharamollong ya diraa; ka moka ba nyatšwago ka bjaana ba swanetše go tsena lekokong la Sehuba, ke sehlopha se sepelago le kgoši goba molaodi yo mogolo wa diraa pharêpharê - ke gore, mowe ke sehlopha sa Mampobê, go bitšwa Diakwane (Diakwaneng, mošate wa diraa).

Ga go monna yo a bolotšego go ekêla ka boethatêlô marumong; ka moka go molaô o tsebjago gore mang le mang, o hlabanêla kgoši le naga ya gabo. Ke wôna moênô wa bahlabani ka moka.

Kgaoganyô 978(G)

Ke e fe ntwaga bogologolo e bego e tshwanya(sic) mo Bopedi?

Bakgalabje bo-rakgolo, banna ba Manala le Madikwa ba mphathô (wa) 'Chieftain' Kgoloko Sekwati Thulare, ba re: 'Mokgômana Lellelateng, ge a fihla mo khwiting ya Tubatse, ge ditšhaba tše bego di hlôka madulo a tetenene, gomme le ka baka la ditlala, boeketlo bo se gôna; dipula di ena ka mahutšana mengwaga e mengwe, gomme le megoma(malêpê) a go lema a hlôkêgê(sic), go lengwa ka kôôpô - kôôpjaane, mo e lego dihlageng e le bothata go batho ba senago megoma ya Sesotho ka gore mogoma wa tšhipi e(sic) be e sa nyala mothepa.

Bonaba bjo bogolo e be e le bokgema gōna mo Tubatse, batho ba jaana ka baka la tlaala, gomme majabatho(cannibals) ga ba kgethe monna, mosadi, ngwana goba leseanyana. Go se boeketlo go bao re itirilego batho ba leago, gomme boselêla bja ditlala e le mošolaa wa noka ya Limpopo, le ge diphōfōlō tše kgolo di le gōna, ba tlo di bolaya kaang? Morai wa phōfōlō ke modulagae goba moeketli. Bokgema e be e le bonaba bjo šitišago batho medifo ya bo-nnoši, basadi ba ka se kgōnê go ya mašemong kante le segagarana sa banna goba masogana. Majabatho awo ke bōna bawo go nyalêlwanō methepa le bōna lehono - ba-ji ba Thaga-e-tala' Mohube a Secpêla.

Sešupō keng sa go tliša gore go lwa go fedile?

Putšhišō ye, pelega go e rēma, bo-rrawesu ga ba sa tšō aga ka Ntswaneng, ka pušo ya Morēna-wa-khutšō Kgoši Sekwati wa pele, morwa wa Thulare I, go kile gwa ba phapanō e kgolo mo Phetameetšane, barwa (ba) kgoši Matlala ba fapang(sic) seng sa bona, gomme Marota a ntšha diraa go namola. Ke ge Marota ba ehola kgoši Mokgōmē Maserumule Matlala, a agišwa fa Bonwatau(Duizend Annex), a fiwa naga ye ke kgoši Sekwati I. Ka ge a fentše ba bagolo gomme a ba amoga e monyane, pelašlō ya gore, a ba buše, ya se be gōna go fihlêla le mehleng yeno. Eupja o be a sa leetše lengwa le ka hlodiago tsêbê Thulare.

Sekhukhune I, ge a ethêta ka tlhabanō yewo, o re:

"Ka borwa ke lle sehlaana

Ka ja ka gafêla manong,

*Makgatha tšōna ka kgētha nathamagana,
 Ke kgethile nama e botse lehlakore
 Ka ja ka kōna Mošupjadi Lekgolane:
 Ke Našila-a-gatiša ka lekopêlō.
 Ke mapshikološe ka mobu wa sehlabā.
 Ka borwa ke tšō senyana!
 Ka patlakanya masōle le ba Maroibaki a Mahubedu(1858).

2526

Ba Mašabēla mp Lekabēla, ra ba laetše(sic) dikgōtō (tša)
 tšhwene, ra namolēla Phaswane, barwayē ke mokgōmana Monampane
 (blind) le mokgōmana Magošī, morwaye ke kgošī Phaswane
 Mašabēla. Le ge mohlomong morwa wa mohu Nkgonyeletše a
 bapala makatikati, ke moswa wa Marota.

Molaetša wa mofenywa go rena Marota, ke boikokobetšo,
 ge kgošī efe le efe, e be e ntšha kgomo ka ngwaga go fēpa
 mong wa gagwē, sewo e be e le molaō wa pušo ya Babinanoko.
 Mmago-Bapedi, Thorometšane II, o be a fele a re, go buša
 batho ga se go dula o ba ferehla, motho ofe le ofe, o na le
 kgopolo go sewo e lego tshwanêlō ya gagwē; mmuši wa batho
 o garola mašaedi, ke mokgobokedi ga se mothosanyi. Re mo
 kwele morwedi wa Mmutle; ga se gwa ke go khudušwa motho a
 tšwa ka sefata; ga e sa le go agiwa Mohlaletse.

2527

Bo-rrawēšu ba re, nthate ga e gapeletšwe, e tlore mohlang
 tša meso di ba gakaletše, o tlo nkgopola gomme wa šit'o tsēna
 ka gore mpshiko wo o gogetše ke wene ka noši. Lemogage,
 mokgōmana Mamothame Peetswa Mampuru, lehono o rapela Thulare
 ka morwediē; o re go-nya-go-eme ke lahlile - 1903. Seēma sa
 kgošī Sekhukhune II o itše: 'Ke tlo šywa ke se se yago borwa,
 ga e le se se yago Tswetla ga Ramapulane, ke tlo tšeya thēbē
 ka se šala morago'.

Naa ka kuwa borwa go na le nkokoyi e bjang ye e mmoifišago goo tšeya selo sa gagwê? Gopola gore, ge kgoši yo e re ka borwa, ga a re ka Nebo area, aowa. O be a era kuwa Kirimišitwane go dulago Makgowa wōna aa. Bo-rrawešu ba be ba re ge ba thabile, ba anêgêlana tša mehleng ya bo-rraabō, ba re, Rabatome a sewe! Mmušo wa Marota, le ge bommaneanyani(sic) ba re Bapedi ba tshwenya, e fo ba dilōrō. Sekhukhune I, o itše, le tlo ba la nkgopola! Mokgwa woo sentšego Marota ke megabaru, go bakelana dijo le bogoši, ke yōna kwênalegonyana ye sentšego matla a bana ba Lellelateng. Le ge re re, ke mokgwa wa rena, eupja ke mokgwa wa tlhokiša-leagō; re phela ka phokotšegō neng le neng. Bjale sewo bo-rrawešu ba se boletšego, le nankhono se sa fele se sa dirêga. Le ge mehleng ye, 1952, mmušo wo wa Makgowa, o re, go ya ka magōrō ga se go tšwana goba tahlanō. Seēma se sa bo-rakgolo-khukhu se lebogêga kudu gomme badimo bōna nke ba ka re lebcgiša kagišanō ye holofetšago ye, ka gore mehleng yekhu yōna, setšhaba se hlapišwa mahlong ka go atafala ga dikêrêkê le dikolo fa ga Sekhukhune.

Kgaoganyō 980(2)

Tlhōkwa di leetše, phatane ga e kgaole, medimo e laale.

Hlōgō ye, e be e le seēma sa bo-rakgolokhukhu. Borakgolo ba laetše borrawešu gore ba re huwetše sōna, e be mohola wa tsebō gore, ge re be re befêlane, gomme re elwa, madi a tšhologa, hlōgō tša bahlabani di šunyetšwa meleteng(matšaabeng) a dithakašu. Ba bangwe ba ribegetšwa ka makuru a maotšwane

le go lahlêlwa ka mefatšeng magageng a dithaba: le go širušetša manong le dibatana, le go bonwa ga setoto sa motho kanegong ya letšatši, gomme bošoro le pefêlanô di fedile, go huweditšwe mōya wa kwêlanô-bohloko, e timile kgobo e mpe le tlhōyanô. Ba be ba re: 'Phatane ga e kgaole medimo e rōbale'. Ditshêlê le tlhōyanô di ribegilwe, khutšo le kagišano e be motheô wa mesêhlêlô ya dikgôrô; gomme diferô tša malapa a basadi ba gokollelane mello. Baana ba bapale, bašimane go raganwe letlee, gomme basitsana go tshelwe mpa mekgobeng; masogana le methepa go letšwe lekope; banna le basadi go binwe koša ya moropa.

Ge ntwā ya marumô e fedile, borrawešu ge ba rianô, ba be ba re, ba rapêla badimo. Mmolêlô e be e le mokgwa wa bagologolo, o bolêla ke bōna beng-motse, banna dihlogô-putswa ba rego ka seêma sa bōna: 'Aa, moriri o mošweu lehumô, bahu ba hwile ba o duma!'

2529

Ge go hlabêlêlwa seêma sa moriri o mošweu lehumô, go gopotšwe gaye ga Baube, Mogokgomeng - Tubatse. Bagologolo ge ba re, ditlhōkwa, ke gore, digotša, digobatša, difêlê goba difitingwe, gomme batho ba dule ka khutšo; mogwahlêê metse e be boeketlo!

Phatane o lebanywa bjaloka motseta wa badimo(bahu). Kholofêlô ya badimo bo-rrawešu ba be ba e botile matšatšing a go phela ga bona mo godimo ga mobu, ka baka la sewo ba lailwego, le go latêla mekgwa(traditions) ya bagologolo.

Le ge mehleng yeno mokgwa woo, o gopolwa ka dikgopolo tšhesanyana, eupja go bōna e be e le fawo matla le thušêgô ya bōna e tiilego ntshe. Kgopolo le tumêlô ya bo-rakgolo le

bo-rrawešu ba fulere ba re, ge ba hwile ba tlo bowa ba tle mo Tubatse. Go bônagatša gore ke tumêlô ya bôna, le ge Mopedi a bolokwa lebitleng, hlôgô ya gagwê (e) lebantšwa gaye Mogokgomeng - Tubatse. Se, ke taêlô yewo le mehleng yeno e sa dirwa, ga go ratege phôšagalô ga bahu bawo e lego Babinanoko. Go bônagala gore ge phôšô e ka dirêga, pelaêlô ga e be gôna gomme mohu a se eketle. Ke ka baka lewo ge go bokokwa mohu ofe le ofe, go fele go nyakêga bannatia, gore hlôgô ya mohu e lebanywe. Le nankhono go sa dirwa gôna mo Maroteng, Mohlaletse. Le ge mebino e le e mentšhi, eupja mohu mang le mang, o gopotšwa ga-gabô.

Naa mofenywa ge a ka butšhuloga, mofenyi a re'ng?

Ge mofenywa a sa na le matwa, mohlomong e be gore ga se a kwala ditshatshô, gomme mofenyi a hlodimêla, a thaediša gore a putšhologo e dirwa ke'ng, a nanyatša, a fodifotša, a rethenya ka seêma sa kgoši Radipilo ga a itše: 'Ka mo Tswakô ntwā ke a gônônwa!'

Ge e ba putšhologo e le ya go se kwêlêlê ditshatshô, mofenywa yo bjalo, mofenyi o tlo ra Mauše, e lego yêna moapeyi wa mašuhu a nama tša Mošata gore, a kgobokêlê marapo mmôgô, go tlo pšhwatla memôkôlêla: ka gore mogašwa wola o bego o kgoohlwa malôba, ga se wa kwêlêla gabotse ditshatshô. Nkhunêlê - Bauba! Sekhukhune I a beile Mothopedi mokgomana Mapitimetše Molebeledi Makgata, monna wa mphathô wa Makwa a Morwanotšhe II, ka baka la matla le bogale bja gagwê. Kgoši

67

a ba a mo rêla leina la Senkgadikgomo, a re, ^{K34/120} ga a nkge dikgomo tše tša batho ka moka, aowaa, o fo nkgga tša bawo ba nyatsago Magatiše. Go hulwa gomme batho ba be ba dutšhi ka boeketlo, e be masetlapelo a magologolo, ge kgošana e robile molaš wa ke fentšwe, gomme a bowêla a bapola letlalš tšatšing, e le wa makhura e be la tshosoma le bcifiwago go gatwa, nkego ke lšškš(sic) bja kuubu.

Kgaoganyš 981

A kgoši e ka lašla dilo tše e sego mekgwa ya setšhaba?

Karabêlš go putšhišš ye, ge bo-rrawešu ba laya ka motho yo (a) bonwago le go tsebja ka leina la kgoši, le gore ge a tlo bitšwa gore ke kgoši, o reetšwe ka baka laang, a rêlwa ke mang?

Kgoši ke molaodi wa melaš, mekgwa; moahlodi le morarolodi wa mabothataša sephemš sa setšhaba; tatago bohle - ditšhuwana le digoole, le bohle ba wetšego ke mabothata le dikotse le mahu le ditlala. Modiši yo mogolo, e lego yêna a kgêthago le go beya badišana bawo e lego bathušana ba gagwê ba bagolo le ba hanyane. Kgoši ke mmeakanyi wa pušo ya Marota, tše mpe le tše botse.

Gomme le ge go le bjalo, kgoši e ke ke ya lašla dilo tšewo e sego mekgwa ya Marota; legšna kgoši e ka se phethagatše selo kantle le go boledišana le bakgšma le bakgšmana, goba dihlgš tša kgorokgolo ya Babinanoko. Kgoši ya setšhaba sa Thulare, e ka ba bohšla ge e ka dumêlêla mokgwana owe e sego wa Sepedi ka gare ga motse wa Babinanoko, le ge dikgšrš tše dingwe e se Babinanoko; mekgwana e šele e ka se kgšnagale go

1048

K34/120

68

2532

tlo kgopiša leagong la Marota. Mmaši wa Bapedi o na le maatla a go tswalwa ka madi a bogoši le ditokêlô ka boetapele bja madi le bja mmagwê; eupja le ge a ka ba la hlôgô-pududu, tšohle tše a swanetšego (go) diriša setšhaba sa gagwê goba sabô, o swanetše go se beya selebaneng sa Marota: ka thopeng goba pepeneneng, le ge e le mekgwa goba se sengwe le se sengwe, tše mo thabišago le tše šuletšago:

"Mo-ja kgôbê tša mchufi,

O ja a beya pelega gagwê" - ke gore jaa o boloka mašapô. Mohlang mong wa šego se, le moraka wo, a tlilo gopola, o mo laetše marapo aa, le kêêlô ya mothotwana owe o bego o êla(yêla) kgala ka wôna.

Mokgwa wa setšhaba, ge kgoši e gopotše goo fetolanya, goba goo senya, ka moo yêna a bonego ge kilello e kago kgônagala, le go kgôtsôfatša setšhaba ka bophara, ke tshwanêlô go diragatša sewo ka tlišeletšo ya thato ya bathekgi ba pušo ya gagwê ka botlalô.

2533

Mmago-kgoši o nyetšwe ka kwanô le tumêlêlanô ya setšhaba, ka kgomo ya setšhaba. Bjalega, ngwana yo mongwe le yo mongwe, molaô le mokgwa wa tlhagô ya Bapedi, ngwana ke wa dikgomo goba matiakathôka. Ka baka lewo, lenyalo la kgomo tša setšhaba ke setlemaganyô sa tlhagô ya Marota, gomme go se tlemolla, bogoši bja setšhaba e tlo ba tshenyêgô, ka gore go ke ke gwa kgônêga go laolwa ke motho fêla goba motho yewo Marota a se nago tsebagalo ka yêna. Ge kgoši ya setšhaba e belaetša motseng wa gagwê, mme ga go hlêkômêlwa a bônagala a dira dilo kantle ga kgôrô ya gagwê, ke mathômô le mafêlêlô a bolaodi bja gagwê. Bo-rrawêšu ba be ba re, auwii, kgošê yee! O tlo šala a buša

matlapa, setšhaba se tlo mo tlogêla, o reng a diriša setšhaba tša phaaku! Phaaku ke sewo se sa dumelelwego ka mekgwa le melab ya tlhagô ya Marota. Ee! Go na le seëma se sengwe sa Marota se rego:

"Koša ya tšwaa Mošate,
Malata re ya latšela."

Ke ge e le mokgwa wa toka, e sego go okolotša mekgwana e mebe yewo e fapogago mekgwa ya tlhagô ya Babinanoko goba Bapedi ba setšhaba sa Thulare.

Molaetša: Ge mang le mang, a rata go bolêla therešo, kgoši Sekhukhune I, ge a tlo fapana le ba thuto ya Majakane, e be e le ka mabaka aa:

a) Basadi go rwala diriri ba sa boole meriri le go se beanye meriri hloogong tša bona; gomme gwa tsoga kgônônô ya bohloa motseng wa Marota.

2534

b) Moidišo wa nyalô ya motlalo, le go lahlīša banna ba nyetšego metlalô ya bona gore ba šale le mosadi o tee fêla. Mokgwa woo wa fapana kudu le mokgwa wa Marota. Ba re, banna ba, ba tlile go thubaganya leagô le tswaalô ya segagabo-rena; ba reng ba re dika ka basading? Bjaloge, ka gore mehlang yewo Marota a be a sa rutwa go tlhaologanyô ya dikgapetla, e se ya atafala, gwa bonwa e le go tlo šebelekanya setšhaba. Ke ge go rotoga kgaruru ya go se kwanwe; gomme ba kgologilego thuto ba eba le masêmê. Bjale kgoši le bagolo ba setšhaba, ba eba le kgônônô gore mohlomong batho baa ba lešitšwe kewaletšo. Ke ge go tsomêga dihlegêrê tša go ba klatšhiša. Bjale mokgômana Johannes Dinkwanyane Sekwati le morwarragwê Sêthê Ramaube Sekwati, ba re, aowa, fêlô faa boeketlo ga bo gôna; gomme ba thoba le balatedi ba bôna go iwa Mohlosi(Botšhabêlô). Tiro ye

ga se ya diragala Ntswaneng fêla, e diregile ka gare ga dilete tše dintšhi mo tikologong ya Lebowa la Transefala. Magoši ka moka a tsênwa ke tlêpatlêpô (booyi) bja tshenyêgô ya setšhaba.

2535 Tahlišô ya mokgwa: Go lahliša motho goba batho mokgwa owe ba godilego ka wôna, go swana le go tlogêla tlhôkômêlô ya nošetšo ya korong (wheat/koring); e akgofo go pona ge monošetši a sa e tšhêlêlê meetse ka matsatši a a lebanego. Gomme go bjalo go motho: mo fêpê ka tebanyo ka mehlaa, o tlo tšweletša dienywa (dikenywa) ka nako ye lebanego.

Kwešišo go setšhaba sefe le sefe, e ka se kgônafala go phethagatšwa ka ngwaga goba ka godimo ga masome a mahlanô a mengwaga, go se gôna setšhaba se kilego sa agiwa ka lesome le menyaaga; ga (e) se mohlomong ka morago ga lekgolo la mengwaga. Banna ba ditiragalô ba bogologolo, re ba kwele gore, setšhaba ga se agiwe ka letšatši le tee; motho o bjalo ka ngwako ga o agiwe ka kgwedi e tee fêla. Bjaloge, thuto yôna e tlo ba bjang mothong wa tlhaologanyô le masêmê; motho sebatana sa tsebô le kgônônô.

Ge re be re thaeditše banna ba Manala, ba mphathô o tee le kgoši Dinkwanyane, ba thabile ka tša go tšhaba ga bôna Mošate Maroteng, o tlêlê ke temogô gore, batho baa, ba be ba ratile ge seetša se ka bônêgêla motse wa Marota. Ge go bowêla maritšaritšong a thutô ya mangwalô, mabapi le setšhababisa Babinanoko mo ga Sekhukhune, ge banna ba go tsêna ka mafolofolo be-Moruti Nathaniel Kgotwane Magôhlô Phala, moruti Magena Maake Mokone, go lemogega kudu gore, thuto e be e ratega, gomme ya fo senywa ke 'lahlang basadi'.

2536 Go lahla mosadi le bana o ba tswetše, ya ba mokgwa o šoro go mokgwa wa nyalanô ya Sepedi. Batho ba bantšhi megopolo ya

bōna ya ferekanywa ke go lahla bana; le ge go kwala gore mangwalo a bona a riano. Bjanō setšhaba sa kgakganala, sa re, naa mokgwa wo ke wa se-kaye, afaee Modimo o tloge a riano? Aowa, anke re lebeleleleng, mokgwa o tlo tla le tša wōna! Go hlōka mahlatse ya ba kgoši Sekwati I a biletšwa gaye badimong. Bjale lentšu le la la gagwê go morwaye Dinkwanyane, la pipetšwa ka magogudi a noka ya Motsi. Ke ge badumedi ba lemoga mabothata diphogong tša bōna: ka gore, kuwa gaye Mogokgomeng Tubatse, mokgōmana Mampuru Morwamotšhe Mohube, o filo rakwa gomme mokgōmana Makgeru Thulare Morwamotšhe a bolawa ka diatla, gwa hlōkēga mosekiši go swana le mokgōmana Dikotope Morwamotšhe Mohube.

Bjalege, banna baa, ka go ba le tsebo ya sehlogo sa pušo ya Bapedi, ke ge le bona ba lemoga gore kganêlêlō ya bōna e tlo ba fihliša lehung. Ke ge ba re 'Hlare sa muši ...', ba tšhabêla Mohlosi, gwa rêêlwa gore ke Botšhabêlo, gomme leina la Mohlosi la šala le noka ye ya ntshe. Hlekenetša ditšhaba ge le di iša therešong, e sego ka go ba laetša hlōgō ya mokōpa!

Ge kgarebe ye sa nyalwago e ima, meloko ya yōna e diraang?

Ge e le ka mokgwa le molaō wa Sepedi, ge kgarebe (e) ima e sa nyalwa, le go ba moloko ba be le kholofelo gore, mošidi woo o budule gomme re tlo kwa tša wōna. Kgarebe ge (e) imile, go sa tsebagale gore kimišo ke ya bootswa goba ke ka peealetšano(sic), ga go mošito wo ka kwalago, ka gore ga se

lethumaša le ôpêlwago dikošana mekgobeng(streets), ke phirikatsêna ya batswadi le morwedi wa bona - 'Sa ka molopeng'

Batswadi babo mothepe ba tlo roma yo mongwe wa leloko morago ge morwedi wa bona a ba tsebišitše gore moimiši ke mang, go begêla babo lesogana molato. Gomme le bona ba tsebiše ngwana wa bona, ge e le batho ba boitshwaro le tlhomphe ya se-batho, ba tle ka poledišanô ya bana, gomme ge ba kwana, kgarebe le lesogana e be matswerere!

Ge e ba dikholofetšano tša nyalanô ga di gôna ge, e tla tswala molato wa go lefa bokgarebe bja morwedi wa Bauba le Hlapogadi.

Ge kgananô ya kimišo lesogana le phega nnang, batswadi ka mahlakoreng a mabedi ba ribega poledišanô go fihlêla kgarebe e hunologa. Gomme ka morag'a khunologo, semeetseng, babo kgarebe ba romela motseta gape gore, tlaang le etebêlêlê. Ge ba epone, gomme lesogana le sa phegeletše go gana, e tlo ba molato wa meloko, ka bobedi.

2538

Ka mokgwa wa tlhago ya Marota, go imiša kgarebe e be e le bošaedi bjoo batswadi ka mahlakoreng a mabedi, ba bego ba hlomphe, ba boifa kgobogo ya bana ba bona gomme ba nyalane.

Ka mokgwa wa leagô la Marota, ga e se fêla ge kgarebe e le mmeeletšwa, mowe molato o âma ntshêtshêrê, diphophotho di kaka dithapelo go mmeeletšhi. Ga e le mmeeletšwa yêna o hwile bogaatšu le maritagane a mo loma ga akwe. Ge a gopola ga hlanôgêlwa e le mogubugi moo gare ga motse wa Babinanoko. Mmeeletšhi le yêna mogopolo o pherekane, ge a hwetša mogwêra wa gagwê a llê thoola ya gagwê.

Molaô wa Marota o ganana kudu ge lesogana le ganyetša kgarebe; lesogana le lefišwa bohloko go senya botšhepi bja morwedi wa Phaahle. Marota ke kgôrô ya go hlompha madi a bona, ga ba rate go begana makgotleng; ba rapêlana bosinyi bo sa le kgole. Boekgantšo(sic) bjo bo sa rategego ke ge batswadi ba lesogana ba na le moya o mohê, o rego ba bang ke balata, ba sa ikgopole gore bona ba tswetšwe ke bonang. Boikgopolo bja go senya barwedi ba Batswakô, naa o tsomang dithagwaragwaneng tša Batswakô o le Mminanoko? Tlogêlang dipudi di kgarama le dipudi gomme dinku di sepele le dinku. Aowa Barwa-Modiše, a go dirišwe molaô e sego bogoši!

2539

Kgaoganyô 983

A kgopolo ya go tšwetša molato pele e hlagišwa neng goba ka morago ga kahlolo?

Ka mekgwa ya melaô ya bo-rrawešu, ge molato ofe le ofe, wa basekišane o bigilwe kgorong efe le efe, ya batsetedi ba kgôrôkgolo ya Marota, gomme mokgôma goba mokgômana a rethenya molato wa bafapani, ya re ge kahlolo ya bannakgôrô yewo e sa kgotsotfatše, molewa-ke-molato a belatšla, ka melaô ya Marota ke tshwanêlô gore mokgôma goba mokgômana a bulêlê mmelaedi sefata go tšwetša molato pele.

Bjaloge, mokgoma goba mokgomana, o tlo digêla pelaêlô ya mmelaedi go kgôrôbanna gore, aa le a mo kwa morwa'a Mohlala? Mohlala o re, kahlolo ya rena ga e mo kgodiše, o fetêla go thaetšwa ke Thulare ka noši. Bjale bannakgôrô ya Mapitsi ba tlo re 'Phôgôlê a Bauba!' Bjalo ge mmelaedi a newa phata, ke gore, ga go pelaêlô ga a ye go bona mong Thulare ka boyêna,

le rena re tlo ba naye, tswee!

Bjale mokgōmana wa kgōrō ya Mapitsi, o tlo re, a re fihleng pelega kgōrōkgolo ka moswane goba ka la-gore-gore; gomme e be ka nakō ge kgōrō e se ya bulwa; ka gore kgōrō ya kgoši ke ya bo-bantherabare ka moka.

2540 Borrawešu ba re go tšwetša molato pele go kgōrōkgolo ya Mošate, ge e sale go thōma gaye Mogokgomeng - Tubatse, ke mokgwa le molaō wa Sepedi.

Kahlolo efe le efe, goba kgōrō efe le efe, ga ya dumêlêlwa go lešaa motho mang le mang, ga (a) katelwa setsiba ka ganong. Motho ofe le ofe o swanetše go kgodišega kahlolong molatong wa gagwê.

Setšhaba: setšhaba sa Maphutha-ditšhaba kgōrōkgolo ya bōna e butšwe bošego le mosegare go bohle baa:

- a) Ba lle kgomo tšešu;
- b) Ba nkamoga pheta tšešu;
- c) Gapa labo kgoši;
- d) Ke amogiwa tšhemo yešu;
- e) Rangwane o gana le dilo tša tatane;
- f) Ba-bogadi ba nkgana le mosadi, goba, malome;
- g) Ke tlabana le mosadi, o nthaga ka melêtsê;
- h) Ke timeletšwe ke mosadi;
- i) Ba re ke moloyi goba lehodu;
- j) Kgoori(sehlōtlō - sic) se tantšwe se gana go lefišwa;
- k) Ke lešeditšwe mabêlê;
- l) Kgomo goba putšaaana goba nku yešu e gakantšhitšwe leswaō;
- m) Ke mohlologadi, ke bolawa ka(sic) bootswa;

n) Ke amogilwe baana le mmago-bona;
ka moka melatwana 'ye, ka bokopana, batsetedi ba dilete le
dikgôrô, ba felwe matla go i šikinya kgorong efe le efe.
Eupja ge e šitiša selêpê sa gagwê go rêma, e tlišwa go
kgôrôkgolo ya Marota.

Mehleleng ya bo-rakgolckhukhu kgôrô ya Ntswaneng, Mosêégô
goba Tšaate, Masehleleng, Mohlaleitse, e be e le tšôna
bo-gomang-ka-nna. Melaô ya Sekgowa le mekgwa ya dipušo tša
bona e fetolantše le go amoga matla a pušo ya magoši (Marota),
go thôma ka ngwaga wa 1883-1958.

2541 Ge bo-rrawešu ba bolêla seêma se sengwe sa bagologolo,
re kwa ba re: 'Molato ga o bôwôlê(sic)'. Ga e le mo dikahlolong
tša kgôrô, mmelaedi o neêlwa go tšwetšapele pelaêlô ya gagwê
semeetseng, go kgôkgônô e ka sêšêngwa, kgôrô e ka emiša molato
ka bo-yôna, go fenkula molato go tsumišiša mabaka a moahlolwa,
go se kgôtsôfale; ge sekgôkgônwa se hweditšwe, e be boripaganyô
- ke gore hlame le mogolodi ba tlo thaogana nôga ye mogohlaa,
fetêla pelaa(pelega). Monna ga a ekwa ga a ruthetšwe meetse;
kgomogadi e raaga mogami wa yôna. Ke ge molato (o) tloga
kgorong ya mokgoma goba mokgomana, gomme o išwa go Thulare -
Gomangkanna.

N.B. Lemoga gore diputšhišo tše, ka moka di butšhišwa ke
'Native Affairs Department' (Lekgotla la Ditaba tša Bathobaso),
'Ethnological Section', The Government Ethnologist Dr. N.J.
van Warmelo, P. O. Box 384, Pretoria. Transvaal, South Africa.
Mofetoledi ke moruti Edward M.E. Motubatsi - Senior Secretary
to Bapedi (late) Chiefs - Mohlaleitse; 1921 - 1958, Sekhukhune-
land.
